

Звіт про науково-дослідну роботу
«НОВІ ФОРМИ І МЕТОДИ ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ
МИСТЕЦЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ»

Виконавець:

Науковий співробітник НЦТМ ім. Леся

Курбаса

Венедіктова Л. А.

(учасник групи ТанцЛабораторіум)

РЕФЕРАТ

Звіт про НДПКР:

Кількість сторінок : 85

Кількість джерел: 24

У даній роботі ставимо питання інституціоналізації культурно-освітніх і мистецьких закладів та пов'язаних із цим способів і механізмів їх фінансування. Мистецька інституція в Україні не є фактом, але як раз тим, чого потрібно досягнути. Для радянського структурного спадку, в якому перебуває Україна, характерним є інститут ідеології, за наявності такого інституту інституції не потрібні. Українському соціуму необхідно визначитися – чи продовжувати практику *Patronal politics* [1], чи розглядати владу в якості *Public service*. До моменту такого визначення всі потуги реформ будуть марною тратою суспільної енергії.

Пропонується концепція створення інституції з новими підходами до фінансування культурних процесів. В даній роботі ми будемо виходити з відсутності інформації в нашому розпорядженні (запит інформації, що був здійснений згідно Закону про доступ до публічної інформації, Міністерством культури було проігноровано)

Приділяється особлива увага відсутності державної культурної політики в Україні та необхідності її формування для існування культури як складної саморегульованої та самоорганізованої системи, що може сприяти вирішенню суспільних конфліктів між вільними громадянами, здатними критично мислити. Надважливе значення має відмова від погляду на культуру як виключно на сферу необов'язкової розваги та розуміння необхідності державної підтримки інновацій.

Пропонуються концептуальні засади створення інституцій і реформування культурно - мистецьких закладів.

Пропонується модель інституції, яка не має бути прикладом для наслідування, але може слугувати моделлю специфічності. Для того, щоб бути суб'єктом суспільних відносин, інституції потрібно досягти автономії, яка неможлива без принципової специфічності. Ця вимога специфічності мала б бути закладена в культурну політику держави. Специфічним можна бути лише за умови подолання “презумпції винуватості” та важкої відмови від радянської парадигми “мас”, яки треба виховувати на шляху до світлого майбутнього.

Досліджувана проблема має свої корені в успадкуванні радянської структури використання культури та мистецтва задля комуністичного виховання мас, що в сучасних псевдо-неоліберальних реаліях перетворилося на віддавання проблем культури на свавілля чиновникам та олігархам. Успадкована ідеологія слухняності та патерналізму, якою керуються як владні, так й підлеглі частини “системи”, призводить до неможливості іновативного та критичного мислення. Останнє формує, своєю чергою, неможливість уявити вихід з зачарованого кола проблем, яке окреслюється фразою “ми все розуміємо, але нічого не можемо зробити”

У зв'язку з вищезазначеним робимо наступні висновки:

Нові форми та методи фінансової підтримки мистецьких інституцій прямо залежать від формування культурної політики, зміни парадигми культури, реорганізації системи, яка має базуватися не на керуванні культурою, але - обслуговувати культурні процеси.

Запропонована модель переходу від вертикальної командно-адміністративної системи Міністерства культури до горизонтальної мережі Агенцій має

сприяти інституалізації та автономії інституцій. Особливо наголошуємо на необхідності відокремлення питань формування культурної політики від методів та механізмів розподілення фінансових ресурсів.

Завдання:

Вироблення рекомендацій щодо створення оптимальних для України моделей державної фінансової підтримки мистецьких інституцій, а також щодо конкретних заходів, реалізація яких забезпечить створення таких моделей.

Метод дослідження: аналіз структурних проблем, концептуалізація вирішення задач зміни парадигми культури, в тому числі – завдання інституціоналізації культурно - мистецьких установ.

Актуальність дослідження:

Суспільно-економічні трансформації в Україні потребують якісно іншого підходу до фінансування та організації роботи мистецьких інституцій. Для соціально-економічного ладу в країні необхідною є деколонізація культури, знання та свідомості її громадян.

Об'єкт дослідження:

Система керування культурою в Україні та зміна її парадигми на обслуговування культурного процесу.

Результати:

Рекомендації щодо формування та впровадження культурної політики, а також щодо створення оптимальних для України моделей державної фінансової підтримки мистецьких інституцій.

Ключові слова: культура, зміна парадигми, інституціоналізація, базове фінансування, проектне фінансування, культурна політика, мистецтво, інновація, складне мислення, деієрархізація, деколонізація, ЄС.

ЗМІСТ

Вступ	ст. 6
I. Культурна політика. Постановка проблеми	ст. 15
II. Інституціоналізація культурних та мистецьких установ. Постановка проблеми	ст. 19
III. Аналіз наявного стану мистецьких установ в Україні та зарубіжних мистецьких інституцій	ст. 24
IV. Концепція створення інституції (реформування існуючих установ). Моделі та механізми	ст. 39
V. Рекомендації щодо державної культурної політики та запровадження нових форм та методів фінансової підтримки мистецьких інституцій	ст. 45
VI. Нова структура обслуговування культурного процесу	ст. 58
Висновки	ст. 64
Посилання	ст. 65
Додатки	ст. 68

ВСТУП

У самій назві наукової роботи «Нові форми та методи фінансування державних мистецьких інституцій» (сформульованої відповідно до замовлення Міністерства культури України) криється симптоматична помилка. Назва мала б звучати – «Нові форми та методи державної фінансової підтримки мистецьких інституцій». Система керування культурою в Україні все ще знаходиться в тисках радянського уявлення про необхідність існування офіційної культури, яка має обслуговувати ідеологію.

В тоталітарній країні, за наявності єдино-вірного вчення – ідеології, не виникає ніяких проблем (крім - де взяти гроші), «керуючий орган» не відповідає перед суспільством, тільки звітує - перед керівництвом. Таким чином відношення звітності стають перевернутими догори дригом, а «керуючий орган» бере на себе опіку над діячами культури і мистецтва так ніби вони є немічними і залежними від волі чиновника. Саме такі відношення між суспільством і владою є ознакою *Patronal politics* [1]

Американський професор політології і міжнародних відносин Університета Дж. Вашингтона у своїй книзі *Patronal politics* пише:

«For true believers, communism represented in part a genuine effort to smash the patronalism of the tsarist period that was thought to be corrupt and inherent to capitalism and feudalism. This was for their perspective an attempt not just to invert the patronal pyramid, but ultimately to level it so that all would enjoy equal power, wealth, and opportunity. If patronalism had been the lifeblood of Russian society, the communists were planning a full transfusion. The irony is that the Bolshevics wound up pragmatically resorting to patronal politics in order to stay in power once they gained it, in essence subverting communist ideals in the name of promoting them in the long run» [1]

Післямайданна “реформаторська” Україна продовжує йти шляхом підтримки патрональної піраміди, проголошуючи європейські ідеали і цінності свободи та демократії, насправді на рівні суспільства піклуючись лишень про те як вижити, на рівні влади – як цю владу втримати.

Демократичне суспільство натомість вимагає відповідей: від «яким чином за рахунок культурної політики може бути збільшено число ступенів свободи для кожного громадянина?», до «на що саме і чому витрачаються його (громадян) кошти?» (питання з соціальних мереж). В процесі роботи над темою ми дізналися результати е–декларування статків правлячої «еліти». В світлі цих новин продовжувати працювати над темою «фінансування мистецьких інституцій» стало неймовірно складно, причиною цього став істеричний сміх українського суспільства. Чи можливо серйозно розмірковувати над питаннями державного фінансування мистецтва та культури, коли депутати, чиновники і міністри безсоромно використовують весь потенціал та ресурси країни задля власного збагачення? Згадуються спогади Галини Вишневіч про радянську «еліту» (мовою оригіналу):

"До поступления в Большой театр, я и вообразить себе не могла численность господствующего класса в Советском Союзе. Часто, стоя в Георгиевском зале Кремлевского дворца у банкетного стола, заваленного метровыми осетрами, лоснящимися окороками, зернистой икрой, и поднимая со всеми вместе хрустальный бокал за счастливую жизнь советского народа, я с любопытством рассматривала оплывшие, обрюзгшие физиономии самоизбранных руководителей государства, усердно жующих и уничтожающих эти великолепные натюрморморты. Я вспоминала свои недавние скитания по огромной стране с ее чудовищным бытом, непролазной грязью и с невообразимо низким, буквально нищенским уровнем жизни

народа и невольно думала, что эти опьяненные властью, самодовольные, отупевшие от еды и питья люди в сущности живут в другом государстве, построенном ими для себя, для многотысячной орды внутри завоеванной ими России, эксплуатируя на свою потребу ее нищий обозленный народ. У них свои закрытые продовольственные и промтоварные магазины, портняжные и сапожные мастерские со здоровенными вышибалами-охранниками в дверях, где все самого высокого качества и по ценам намного ниже официальных цен для народа. Они живут в великолепных бесплатных квартирах и дачах с целым штатом прислуги, у всех машины с шофером, и не только для них, а и для членов семьи. К их услугам бывшие царские дворцы в Крыму и на Кавказе, превращенные специально для них в санатории, свои больницы, дома отдыха. В собственном внутреннем государстве есть все и уверовав в свою божественную исключительность, они надменно и безглаголиво не смешиваются с советскими смердами. Надежно отгородившись от них высокими непроницаемыми заборами государственных дач. В театрах для них отдельные ложи со специальным выходом на улицу и даже в антрактах они не выходят в фойе, чтобы не унизиться до общения с рабами" (Галина Вишневская, Воспоминания. конец 40-х) [2]

Процес, що є гостро необхідним для сучасної України, можна було б назвати десоветизацією культурного життя. Починати необхідно з формування культурної політики держави, яка має спричинити докорінні зміни парадигми культури.

Якщо для тоталітарного культурного процесу радянського типу характерним є керування культурою та тотальне використання її для обслуговування ідеології (для чого власне й було створене Міністерство культури з його жорсткою ієрархічною структурою), то у вільній демократичній країні мають бути створені структури, що обслуговують

культуру та створюють умови для її розвитку. Такі структури мають не керувати культурою, але координувати діяльність мистецьких інституцій, створюючи можливості для саморегуляції культури як складної самоорганізованої системи. Державна культурна політика, якщо ми маємо на увазі державу демократичну, яка відкрита світу та майбутньому, має базуватися на задоволенні культурних потреб кожного громадянина та розвитку їхнього мислення, що є конче необхідним у надскладному сучасному світі.

Сучасна Україна все ще перебуває, щонайменше структурно, в радянському форматі керування культурою. Радянська держава, як типова тоталітарна система, монополізувала всі форми і засоби художнього життя. За їхньою допомогою відбувалося формування свідомості суспільства відповідно до ідеологічного курсу, накресленого комуністичною партією. Успадкована радянська модель із її інституційним типом управління культурою в Україні фундаментально не змінилась і не здатна сприяти саморегуляції культури.

З іншого боку, теперішнє сприйняття культури суспільством і владою як не обов'язкової розваги не дозволяє реалізувати її потенціал як складної самоорганізованої системи та інструменту вирішення конфліктів.

Становище, в якому перебувають заклади культури та мистецтва в Україні (незалежно від того, є вони державною чи комунальною власністю), зумовлено радянськими засадами виховання глядача та утриманням його в рамках єдино-вірної (комуністичної) ідеології навіть в умовах відсутності ідеології. Заклади культури в сучасних умовах, але в жахливо застарілій структурі, або перетворюються на комерційні проекти (типу національних театрів, які по суті є бульварними, але мають значну державну підтримку, чи національних творчих колективів, які відробляють «держзамовлення» на

українську екзотичність за кордоном). Держава не підтримує інновативної культури експерименту, таким чином відмовляючись від майбутнього та від образу України як сучасної держави.

Головне завдання, яке стоїть зараз перед українською державою – перехід від керування культурою задля обслуговування ідеології чи приватних (корпоративних) інтересів до створення умов для розвитку культури та її саморегуляції/самоорганізації. Конче необхідною є інституціоналізація органів виконавчої влади та закладів культури. Питання фінансування та вироблення культурної політики мають бути відокремлені одне від одного (так само як в ширшому контексті – бізнес від політики). Крім того, необхідно виробити Законопроект «Директиви культурної політики України» з Планом дій для інших виконавчих органів влади (таких як Міністерство фінансів України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство інформаційної політики, Міністерство інфраструктури тощо) та внести його на розгляд у ВРУ.

Замість управління «культурною галуззю», держава має обслуговувати культуру, сприяючи задоволенню різних культурних потреб громадян (потребу у дозвіллі, потребу самовираження, потребу в експерименті, потребу в спілкуванні, потребу в доступі до культурної спадщини, потребу в провокації більш складного мислення і т. д.). Слід розглядати культуру, виходячи не з жанрів мистецтва, але з функцій, що властиві культурі – збереження, модернізація та інновація. Отже, необхідна реорганізація ВСЬОГО культурного життя в Україні.

Звіт складається з шести розділів:

I. КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА. ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Головна причина невдачі модернізації української держави полягає у відсутності системної культурної політики, яка би давала суспільству відчуття спільних цінностей, а громадянину – особистої свободи, та формувала у держави розуміння її сервісної ролі щодо суспільства та громадянина.

Сучасна Україна все ще перебуває, щонайменше структурно, в радянському форматі керування культурою.

Радянська держава, як типова тоталітарна система, монополізувала всі форми і засоби художнього життя. За їхньою допомогою відбувалося формування свідомості суспільства відповідно до ідеологічного курсу, накресленого комуністичною партією. Успадкована радянська модель з її інституційним типом управління культурою в Україні фундаментально не змінилась і не здатна сприяти саморегуляції культури.

З іншого боку, теперішнє сприйняття владою та суспільством культури як необов'язкової розваги не дозволяє реалізувати її потенціал як складної самоорганізованої системи та інструменту вирішення конфліктів.

II. ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ КУЛЬТУРНИХ І МИСТЕЦЬКИХ УСТАНОВ. ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Інституціоналізація (від лат. *institutum* — встановлення, звичай) — процес перетворення соціальних відносин в соціальний інститут, тобто у форму соціальних відносин зі встановленими правилами, нормами, санкціями. Наприклад, яесь соціальне явище (рух, колектив) може перетворитися в установу із впорядкованим процесом, визначеною структури відносин, маніфестованими — місією та завданням і працюючими принципами.

Е. Дюркгейм образно називав соціальні інститути «фабриками відтворення суспільних відносин». Ці механізми спираються як на

кодифіковані збірки законів, так і на нетематизовані правила, соціальні норми, цінності та ідеали, історично притаманні тому чи іншому суспільству.

Проблема інституційності, інституціоналізації, інститутів і інституцій є фундаментальною як для соціального, культурного так й для політичного та мистецького життя. Надважливе значення має інститут культурної політики.

III. АНАЛІЗ НАЯВНОГО СТАНУ МИСТЕЦЬКИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ МИСТЕЦЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ

Становище, в якому перебувають заклади культури та мистецтва в Україні (незалежно від того, перебувають вони у державній чи комунальній власності), зумовлено радянськими засадами виховання глядача та утриманням його в рамках єдино-вірної (комуністичної) ідеології, навіть в умовах відсутності ідеології. Заклади культури, у сучасних умовах, але у жахливо застарілій структурі, або перетворюються на комерційні проекти (типу національних театрів, які по суті є бульварними, але користуються значною державною підтримкою чи національних творчих колективів, які відробляють «держзамовлення» на українську екзотичність за кордоном).

Держава не підтримує інновативної культури експерименту, таким чином відмовляючись від свого майбутнього та від іміджу України як сучасної держави.

IV КОНЦЕПЦІЯ СТВОРЕННЯ ІНСТИТУЦІЙ (РЕФОРМУВАННЯ ІСНУЮЧИХ УСТАНОВ). МОДЕЛІ ТА МЕХАНІЗМИ

У цьому розділі пропонується концепція створення інституції та механізми її діяльності і можливі методи фінансування інституцій.

Моделью виступає Національний центр театрального мистецтва ім. Леся Курбаса.

V. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ДЕРЖАВНОЇ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЗАПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ ФОРМ ТА МЕТОДІВ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ МИСТЕЦЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ

Виробити Законопроект «Директиви культурної політики України» з Планом дій для інших виконавчих органів влади (таких як Міністерство фінансів України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство інформаційної політики, Міністерство інфраструктури тощо) та внести його на розгляд у ВРУ.

Головне завдання: перехід від керування культурою задля обслуговування ідеології чи приватних (корпоративних) інтересів до створення умов для розвитку культури та її саморегуляції/самоорганізації. Має бути проведена інституціоналізація органів виконавчої влади та закладів культури.

Питання фінансування та вироблення культурної політики мають бути відокремлені одне від одного (так само як в ширшому контексті – бізнес від політики)

VI. НОВА СТРУКТУРА ОБСЛУГОВУВАННЯ КУЛЬТУРНОГО ПРОЦЕСУ

Замість управління «культурною галуззю» в офіційному обличчі “базової мережі культури”, держава має обслуговувати культурний процес, сприяючи задоволенню культурних потреб всіх громадян та кожного з них. Слід розглядати культуру, виходячи не з жанрів мистецтва, але з функцій, що сутнісно властиві культурі – збереження, модернізація та інновація. Необхідна реорганізація ВСЬОГО культурного життя в Україні.

I. КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА. ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Доктор економічних наук, Професор. Олександр Савченко каже в одному зі своїх інтерв'ю: «Я дійшов висновку, чому Україна така бідна і весь час не вибирається з кризи. Тому що наші люди малокультурні. Ми маємо визнати це і сказати відкрито і президенту, і уряду, і депутати мають знати. Ми неосвічені, некультурні, і тому ми вибираємо таку ж саму владу» [3].

Замкнене коло малокультурності: ставлення до культури як до неважливого об'єкту керування, породжує недофінансування культури, що сприяє її нелегітимності, що породжує малокультурність і так далі.

Культура є полем згоди та суперечок людей, і, одночасно, тим, що в цьому полі функціонує. Мистецтво – одна з функцій культури, можливо, найскладніша.

Наприклад, якщо взяти будинок, то, з одного боку, має значення, наскільки він пристосований до життя людини в ньому та як він бере участь у формуванні урбаністичного середовища (культурний аспект), з іншого – це автономний художній дискурс конкретного митця — архітектора (мистецький аспект).

Культура — спірна територія, парадоксальне комплексне поняття, вона передбачає задоволення від складності, азарт нерозуміння. «В добу Просвітництва культура була одним із тих спірних концептів, стосовно яких консенсус був практично недосяжний. Культура мислилася і як ідеальний світ платонівських цінностей, і як способи життя, і як синонім цивілізованості, і як виробництво символічних значень. Культуру завжди було складно визначити як особливу сферу людської реальності. Вона була

скоріше рубрикою, що позначає набір характерних для Просвітництва проблем: цивілізації і варварства, своїх і чужих, ідентичності і меншин, прогресу та освіти, розуму і науки, мистецтва і творчості тощо» [4]

У Давній Греції близьким до поняття «культура» був термін «пайдейя» (παιδεία), «поняття внутрішньої культури», або, інакше кажучи, «культури душі», те, що було предметом піклування освіти. Коли ти виходиш зі школи (грецьк. схоле – дозвілля) — чи подобається тобі світ? Чи хоча б те місце, в якому живеш? Чи до вподоби собі ти сам? Римський полководець і письменник Марк Порцій Катон (Старший) у своєму трактаті про землеробство дає пораду стосовно придбання земельної ділянки: треба не лінуватися і обійти ділянку землі, яку купуєш, кілька разів; якщо ділянка гарна, тоді чим частіше її оглядати, тим більше вона буде подобатися. Для Катона саме це «подобатися» неодмінно має бути. Якщо цього немає, тоді не буде і гарного догляду, тобто культури.

Слово культура увійшло в російський (і ймовірно, український) лексикон лише з середини 30-х років XIX ст. і мало два значення: перше – «хліборобство, землеробство» і друге – «освіченість». В той час як Західна Європа у XVIII ст. уже підмінила складне поняття культура узагальнювальним «цивілізація», російська мова знала лише слово «просвіта». Стосовно латинського кореня «colere» – лінгвісти вважають, що він походить від індоєвропейського *kuel-, що має значення «рухатися, обертатися». (Від кореня *kuel- походить українське і старослов'янське коло – «колесо, коло, горизонт». Цікаво, що у своєму початковому значенні дієслівний корінь *kuel- «означав дії, що мають суб'єктом як річ (звідки — колесо), так і людину — звідси значення «перебувати в якомусь місці» (обертатися в певному суспільстві).

Незважаючи на такий дифузний характер уявлень про культуру, раптом у 1953 р. КПРС перетворює це складне для визначення поле на об'єкт державного адміністрування. Створюються департаменти, відомства й міністерства, прямим обов'язком яких стає управління культурою. Ледь вловима природа нового об'єкту урядової опіки не здатна заважати бюрократичним машинам освоювати нове поле діяльності. Державні апарати розпочинають розробку нормативів та параметрів продуктивності управлінської вертикалі, кваліфікаційних вимог до фахівців і кадрів, критеріїв оцінки поточного стану культури [4] (всі ці фактори діють донині, хоча б і у вигляді геть марної бюрократичної, цілковито формальної діяльності, яка, за словами працівників самого Міністерства, на вісімдесят відсотків займається імітацією діяльності).

Заснування Міністерства культури СРСР фактично стало першим у світі випадком створення національного міністерства, що керує культурою. Радянська держава як типова тоталітарна система монополізувала всі форми і засоби художнього (і не тільки) життя. З їхньою допомогою відбувалося формування свідомості суспільства відповідно до ідеологічного курсу, накресленого комуністичною партією. Для реалізації цього завдання, серед інших засобів, досить ефективно використовувалися мистецька освіта, творчі спілки та мережа закладів культури, які підлягали тотальному контролю та цензурі, як в частині фінансів, так і в сфері виробництва культурного продукту та допущення тих чи інших діячів до статусу митців.

«В умовах тотальної ідеологізації суспільного життя однією з найпотужніших сфер культурно-мистецької діяльності, що вплинула на розвиток системи мистецької освіти, стала сфера діяльності культурно-освітніх закладів – закладів підготовки організаторів комуністичного виховання трудящих через самодіяльні творчі колективи» [5]. Таким чином,

комуністична ідеологія перетворювалася на ідеологію слухняності та патерналізму, яка дуже точно відтворюється в сучасній Україні завдяки невизначеності – чи шукати іншу ідеологію або її сурогати (як це відбувається в РФ), чи йти демократичним шляхом відмови від Patronal politics.

Виховання відданості пересічних громадян комуністичній тоталітарній ідеології разом із подарунковою незалежністю створило умови для теперішнього неофеодального становища, в якому перебуває більшість культурно-мистецьких установ, а внаслідок цього і взагалі життя в Україні.

Україна навіть у 2016 році перебуває в ілюзії, що можливо всього лише змінити картинку і таким чином позбутися радянського минулого. Так звана українська еліта впевнена, що зміст картинки впливає на свідомість громадянина, що яскраво продемонстровано одним із законів (№ 317-VIII «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів та заборону пропаганди їхньої символіки») «Декомунізаційного пакету законів». Але таке правило діє виключно у тоталітарному суспільстві за умови замкненого на собі соціального циклу.

Культура – це «соціальний конструкт», структура, яка, з одного боку конструюється соціумом, з іншого – формує кожного з його членів. Залишаючись в структурі, яка відповідає радянській тоталітарній системі, неможливо позбутися тоталітарного мислення.

II. ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ КУЛЬТУРНИХ І МИСТЕЦЬКИХ УСТАНОВ. ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Використання терміну «інституція» задля означення культурно-мистецьких установ в Україні не є релевантним. Інституційність передбачає існування умов для автономії всіх рівнів, прозорості та специфічності діяльності.

Інституція – це закон, сформульований для себе, який включає принципи, місію, способи взаємодії з іншими інституціями та суспільством. Інституція – це свого роду маніфест або декларація про наміри, що унормовує правила гри. Ці правила можуть змінюватися, але без втрати ясності. Неінституалізованість відносин між різними інститутами суспільства та держави призводить, наприклад, до прийняття законів, які не можуть бути виконані або до їхнього несприйняття громадянами.

До того, як почати розмову про Фінансування та Інституалізацію, необхідно виробити Законопроект «Директиви культурної політики України» з Планом дій для інших виконавчих органів влади (таких як Міністерство фінансів України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство інформаційної політики, Міністерство інфраструктури тощо). Головним завданням реформи має бути перехід від керування культурою задля обслуговування ідеології чи приватних (корпоративних) інтересів до створення умов для розвитку культури та її саморегуляції/самоорганізації.

Вирізняють два рівні інституалізації: високий (його ще називають інституційною спроможністю), який забезпечує належне виконання даним інститутом, зокрема органом влади, своїх функцій, та низький (інституційна

неспроможність) – він вказує на слабкий вплив інституту на соціальну ситуацію. Інституційна спроможність забезпечує реалізацію ефективної політики, навпаки інституційна неспроможність завжди продукує конфліктну й неефективну політику. Нижче поняття «інституційне забезпечення» використане для визначення спроможності органів влади реалізовувати ефективну політику в сфері культури, зокрема для впровадження інновацій та нових форм соціальних відносин. Цей термін також застосовано для відображення процесів, пов'язаних із діяльністю державних органів влади або недержавних установ у сфері вироблення та реалізації культурної політики.

Необхідність посилення інституційного забезпечення розглянуто як частину більш загального завдання модернізації культурної політики. Отже, інституційне забезпечення політики реформ в сфері культури – це наявність засад, які дали би змогу державним і недержавним установам солідарно формувати політику в сфері культури, належним чином реалізовувати стратегічні плани, проводити моніторинг виконання політики та об'єктивну оцінку її ефективності».

Питання фінансування та вироблення культурної політики мають бути відокремлені одне від одного (так само як в ширшому контексті – бізнес від політики).

Замість управління «культурною галуззю», держава має обслуговувати культуру, сприяючи задоволенню культурних потреб громадян. Слід розглядати культуру, виходячи не з жанрів мистецтва, але з функцій, що сутнісно властиві культурі – збереження, розвиток та інновація. Необхідна реорганізація ВСЬОГО культурного життя в Україні, у тому числі аспект

розподілення фінансових ресурсів – коштів платників податків, які в теперішніх умовах стають заручниками бізнесу за їхній (громадян) рахунок.

Насамперед необхідною є інституціоналізація (легітимація) public service – органів влади, серед яких, безумовно, Міністерство культури. Інституційна неспроможність Міністерства є, здавалося б, очевидним та звичним явищем, на яке можна не звертати увагу, якщо не замислюватися, чи не є ця неспроможність одним з головних факторів конфлікту у суспільстві, з якого суспільство не в стані вийти самостійно, тому що продовжує жити за принципами Patronal politics.

Інституціоналізація – це одночасна легітимація і легалізація суспільних відносин, а значить і легітимація влади, яка в демократичному суспільстві напряду залежить від цих суспільних відносин.

У сфері мистецтва під цим поняттям, «імовірно, також варто мати на думці, перш за все, правила гри, сталий набір норм, який дозволяє переміститися в простір художнього. Чи певний вид діяльності, що дає можливість легалізувати, оформити – тобто інституціоналізувати – ті чи інші художні концепції». [6]

Професор М. Ямпольський стверджує, що «ніякого мистецтва не існує, а є просто різні антропологічні практики нашого сприйняття світу чи ставлення до нього, яке змінюється з географією, історією і так далі. В різних місцях в різний час виникають різні практики, які ми потім починаємо осмислювати як мистецтво» [7]. Для такого осмислення мистецтво (й культура загалом) потребує інституціоналізації — становлення Соціальним інститутом та легітимації — переходу від тоталітарної дихотомії «офіційне-неофіційне» і Patronal politics до демократичного принципу Інституції як топосу проблематизації і дискутування.

Завідувач відділу соціально-політичних процесів [Інституту соціології НАНУ](#) Євген Головаха каже: «В нас була велика трагедія з інститутами. В один день змінилась вся система: зник пріоритет державної власності, комуністично-партійна система — все було зруйновано. А нову проголосили тільки формально і вона не працювала. В нас була легальною нова система інституцій, а легітимною — стара» [8]

Цей конфлікт легального — легітимного і призводить, на наш погляд, до суспільної напруги, а на межі — до насилля та війни.

Легітимність соціального об'єкту не тотожна його легальності, оскільки легальність об'єкта – формальна відповідність нормам права, функціонування у належних правових формах і процедурах відповідно до законодавчо встановлених компетенцій, а відповідна легітимність – явище схвалення і сприйняття, визнання цього об'єкта громадськістю. Між легальністю і легітимністю об'єкта можливі суперечності, що відображають суперечності між державою і правом, з одного боку, і громадськістю – з іншого.

Відповідальність перед принципами – те що М. Вебер називає раціональною легітимністю, – «передбачає відповідність дій політичного режиму тому принципіві, за допомогою якого він був встановлений»[9].

Але для такого типу легітимності необхідно мати принципи, які поділяє як влада, так й суспільство. Ці принципи треба виробляти, переконуючи опонентів. Але «багатодесятирічна звичка до того, що в публічній сфері ніяке реальне переконання неможливе, і ніхто не намагається нікого переконати, і всі тільки імітують переконання» [10], призводить до фундаментальної помилки – засадничий принцип перетворюється на атрибут.

Державність залежить від мови (в сенсі – дискурсу). В українському дискурсі Конституція, наприклад, є не фундаментом прав і свобод громадянина, але – «атрибутом державності» [11] Таким чином сама держава робить себе нелегітимною.

Вийти з зачарованого кола взаємної недовіри влади і громадянина та подолати системне свавілля “ідеології слухняності” можна за рахунок створення автономних зон легітимації. В цих зонах із прозорими кордонами за допомогою різних мистецьких стратегій репрезентуються всі культури, що існують в суспільстві – як системні правила гри.

III. АНАЛІЗ НАЯВНОГО СТАНУ МИСТЕЦЬКИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ МИСТЕЦЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ

Офіційна культура, вигадана талановитими радянськими винахідниками – будівельниками нового комуністичного світу, в’їлася в плоть-кров-душу-кістки їхніх нащадків. Дивний новий тоталітарний світ неможливо відмінити. Мріяти вийти з нього, всього лише проголошуючи інші цінності, означає ще глибше занурюватися в болото імітаційного задоволення жертви зайшлих катів чи природної катастрофи.

Невідрефлексоване минуле чекає на нас як у лднр-вських підвалах, так й в кабінетах Міністерств. Безперечно варта уваги спроба майданутих одним кривавим махом взимку 2014-го вирватися зі зворушливого небуття майже 100-літнього радянського затишку – народити хоч трохи інший погляд, була перетворена в абортарій ганебної зачистки Майдану влітку 2014-го. Саме ця вихована нездатність радянської свідомості до непервності уваги-думки-дії-пам’яті породила як «народні республіки», так і патріотизм, що його називають нині «вишиватним». Офіційна культура – неперевершений інструмент маніпуляції суспільною свідомістю і небачене джерело найрізноманітніших благ для потомків винахідників.

Поділ культури на те, що має фінансову підтримку держави – офіційне (Базова мережа закладів культури) і те, про що держава знати не хоче – неофіційне (приватні заклади, громадські організації, незалежні ініціативи) свідчить про збереження радянської структури і ілюзії тотального контролю при тому, що насправді держава відмовляється від впливу на культурний процес, фактично весь час знищуючи паростки ініціатив.

Закон України «Про культуру» не зважає на культуру як сукупність явищ, дій, феноменів неприродного походження, але виокремлює тільки те,

що залишилося у спадок від радянського ідеологізованого світосприйняття. Артикульована в Законі «Про культуру» базова мережа закладів культури обмежує задоволення різних культурних потреб громадян і тим самим визначає потреби громадян замість самих громадян. [Закон України «Про культуру» [12]

Однією з проблем непрацюючого українського законодавства про культуру є те, що культура все ще існує в радянській парадигмі офіційності культури, що обслуговує ідеологію або, в нових умовах, — приватні інтереси можновладців.

Але якщо «Конституція — це «парадний» акт політико-правового характеру. Фактично атрибут державності» [11], замість того, щоб бути її фундаментом, культура в такому дискурсі стає просто поверхнею — прикрашанням дійсності, замість бути її сенсом. Таким чином «серп і молот» легко стають «вишиванкою і тризубом», між ними відбувається війна поверхонь, гинуть люди, а суть не змінюється. Такі ж процеси (не)відбуваються в сумнозвісній декомунізації чи в частковій забороні деяких радянських/російських фільмів, виконавців та театрів. Необхідно виробити принципи такої заборони, тобто інституалізувати її. Інституалізація/легітимація чекає й на декомунізаційні процеси.

Становище, в якому перебувають заклади культури та мистецтва в Україні (незалежно від того, перебувають вони у державній чи комунальній власності), зумовлено радянськими засадами виховання глядача та утриманням його в рамках єдино-вірної (комуністичної) ідеології та слухняності. «Ідеологія слухняності» в умовах відмови від радянської ідеології стає понад усе. В цих умовах важливо не те, що людина робить, але — як на це подивиться керівник.

Але що саме в ньому виховувати – тепер вирішує маленький царьок-феодал, який ставиться до суспільно-важливої справи як до свого власного бізнесу, або скоріш – феодалу. Ці феодали заключають угоди з більш крупними, типу Міністерства культури чи Управління культури і володіють своїм феодалом довічно, а потім передають у спадок або просто закривають, як це сталося, наприклад, у випадку із Київським театром «Вільна сцена» у 2011 році.

«Основними рисами феодалізму є інститути васалітету (угода між паном і васалом, що єднає їх обопільними зобов'язаннями та лояльністю) і лену або спадкового землеволодіння (одержаного васалом від пана за несення військових та інших повинностей)» [13]

Що саме виховують такі царки зараз? Насамперед – думку про те, що нічого не можна змінити, що глядач – нікчемна істота, яка приходить до театру чи будь-якої іншої культурно-мистецької установи, щоб доторкнутися до «високої культури» і не може мати впливу на те, що їй демонструють.

Наприклад, «Мистецький Арсенал створює прецедент некритичного та поблажливого ставлення як до історичного нарративу, так і до сучасних проблем, презентуючи українську культуру як принадливий об'єкт, працюючи над злипанням держави та церкви, яка в цьому випадку зазіхає ще й на мистецький простір.

Державна інституція не може обслуговувати примхи та фобії можновладців, вона має репрезентувати критичне і дискусійне знання, яке виробляє актуальне мистецтво, що є можливим лише за умов усвідомленого і критичного ставлення до підвалин власної інституційної культурної політики» [14] – написала група художників у відповідь на акт цензури і вандалізму, що відбувся у Мистецькому Арсеналі під час підготовки

виставки «Велике і Величне» влітку 2013 року. Вони власне вимагали від цієї установи інституціалізації:

- проголосити принципи діяльності Мистецького Арсеналу як Інституції;
- легалізувати відносини Інституції з художниками;
- публічно визнати ситуацію з роботами Цаголова та Кузнецова відповідно актами цензури та цензури і вандалізму;
- публічно гарантувати неповторення у майбутньому подібних актів цензури. [14]

На той момент МА, як типова установа феодального типу, був інституційно неспроможний виконати такі вимоги. На момент написання цього тексту (осінь 2016) вимоги бойкотуючої Арсенал художньої спільноти все ще не виконані, але без такого кроку МА не може бути легітимованим як інституція.

Держава продовжує «інвестувати» обмежені бюджетні кошти та обмежений людський ресурс у максимальне стримування суспільного розвитку. Галузеві закони регулюють, обмежують та регламентують питання внутрішньої політики інституції, замість того, щоб створювати загальні та прозорі умови для здійснення господарської діяльності усіх видів культурних організацій різної форми власності. Галузеві закони і досі обумовлюють, приміром, формат театральних афіш та розмір штату замість того, аби унормувати передачу майнових прав, прибуткову діяльність державних і недержавних інституцій чи прозорість фінансового звітування за публічні кошти.

Офіційність культури в Україні найбільш яскраво можна побачити на проблематиці діяльності театрів.

Репертуарний театр (від англ. repertory theater) — форма організації театральної справи, при якій театр має постійний (або повільно оновлюваний) репертуар. Репертуарний театр зі своїм будинком («стаціонарний») - типовий для України та інших країн, що знаходилися під впливом та контролем радянської ідеології, тому в українській мові для позначення такої організації зазвичай застосовують просто слово «театр» без уточнення «репертуарний».

Репертуарні театри, які є державними культурно-мистецькими установами (підприємствами) здебільшого розробляють свою репертуарну політику, виходячи з мотивування відвідування та заробляння коштів, що є принципово притаманним бульварному театру і створює відношення до культури лише як до сфери розваги.

Репертуарні театри вперше з'явилися в Англії в ХІХ столітті. У 1879 році був створений Шекспірівський МЕМОРІАЛЬНИЙ театр в Стретфорд-на-Ейвоні.

Репертуарні театри, звісно, й досі існують у всьому світі, але виконують одну з функцій культури – функцію збереження. Наприклад, у Франції такі театри фінансуються Департаментом збереження культурної спадщини.

Україна отримала такий тип театру у спадок від УРСР, де репертуарний театр був виключно єдино можливим типом театральної організації, як такий, що тільки може працювати задля обслуговування ідеології (у новітніх умовах, коли ідеологією в Україні стала імітація діяльності, репертуарний театр імітує розвагу).

Поняття «проекту» чи «проектного театру» майже невідомо українському глядачу, тому що фінансується це, екзотичне для українського суспільства, явище виключно за рахунок іноземних фондів та інституцій, які таким чином пропагують своє мистецтво та свою мову (у тому числі мову художню). Неспроможність (або просто неіснування) культурної політики в Україні призводить також до невидимості та неучасті держави в міжнародному культурному процесі.

Поодинокі випадки запрошень українських художників до участі у виставках, театрів (здебільшого таких, що не дістають підтримки з боку держави) – до участі у фестивалях чи на гастролі, українських митців – на роботу в резиденціях чи в спільних проектах і т.п. – не рятують ситуації непередставлення України на міжнародній мистецькій арені, в системі сучасного мистецтва. Можливо, це пов'язано з нерозумінням державою ролі мистецтва як чинника формування демократичного іміджу країни у сучасному пост-фордистському (тепер вже пост-інформаційному) світі.

З цим нерозумінням пов'язаний й черговий скандал про представництво України на Венеційській бієнале. Неспроможність механізму формування експертної ради з відбору проектів та процедури їхнього розгляду, разом з неспроможністю учасників процесу відбору відмовитися від Patronal politics, призвели до того, що Україна все ще (за станом на грудень 2016 року) не визначилася зі своїм представництвом на Венеційській бієнале.

«ПОРЯДОК відбору Куратора національного культурного проекту для представлення України на Венеціанській бієнале сучасного мистецтва» [15] не враховує світових тенденцій робити ставку на контент і концепцію проекту, а не на великі імена кураторів чи художників. Українські діячі

культури разом з владою все ще перебувають в застарілому концепті пошуку шедеврів та преклонства перед геніями зі всесвітньою славою. Сплющені підходи проявилися також в призначенні Комісара українського павільйону, що ним чомусь не може бути ніхто, крім Міністра культури. До того ж, українська держава за всі часи представництва на Венеційській бієнале сучасного мистецтва, не спромоглася визначити для себе ціннісні орієнтири сучасної культури та мистецтва (на всяк випадок - ними є критичність мислення, непередбачуваність та експериментальність), маючи на увазі, що сучасність має заробляти сама на себе.

Неодноразово українське представництво на Венеційській бієнале сучасного мистецтва було віддано на відкуп бізнесу і промотуванню іміджу окремих олігархів. Судячи з наявного порядку відбору проектів, виходу зі світу сплющеної культури не можна очікувати від інституційно-неспроможного Міністерства культури чи інших органів влади. «Це ми маємо зробити, українська громада» [16]

Ще одним прикладом сплющеного відношення до функцій мистецтва і культури є поява останнім часом серії муралей в українських містах. Їхня художня та концептуальна невибагливість свідчить про ставлення до мешканців цих міст як до інфантілів з неспроможним сприйняттям, як до дикунів, яким потрібно показувати яскраві магічні картинки, щоб підняти їхній настрій і вселити в них містично-патріотичні відчуття. “Чим, як не первісним хаосом, можна пояснити таку собі апеляцію до магії – спроби вплинути на благоустрій за допомогою розписування будинків? До того ж, це дозволяє окремим піджакам попідаритися, бо дешевшого "позитивного" інфоприводу не придумаєш, а там, диви, й асфальт якийсь сам собою вирівнюється, і будинки відремонтуються” - запитує Володимир Воротнєв, український вуличний художник. [17]

Непорозуміння, які виникають у зв'язку з активністю муралістів в українських містах пов'язані, на нашу думку, в першу чергу з відсутністю в цих творах автономного художнього дискурсу. Ці муралі мають слугувати прикрашанню понурих київських (і не тільки) стін – так ніби можна на депресивну радянську спадщину нанести шар гламуру, і жахливе минуле перетвориться на прекрасну казку. Ця операція підтримує в людях міфологічну свідомість «нової комуністичної людини», яка впевнена, що хтось більш розумний з більш кращим смаком та можливостями вирішить за неї, що для неї більш добре і корисне.

Таке ставлення до культури заважає також розвитку економіки та політичному самоусвідомленню громадян України.

«Культурна нація, освічена нація – це передумова для економічного зростання. Тому що найголовніший ресурс для економічного зростання - це навіть не кредит, не інвестиція, а людина» [18]

Кожна людина є носієм складного досвіду, який за неналежних умов, сплющується до двох емоцій і стає небезпечним для суспільства.

Неофеодальне становище, в якому перебуває більшість культурно-мистецьких установ, здебільшого отриманих у спадок від УРСР, не сприяє формуванню складного мислення громадян України.

В Україні, починаючи з 1991 року, з'явилося дуже мало установ, які можна було б назвати нерадянськими, тобто специфічними та інновативними. Серед них НЦТМ ім. Леся Курбаса, який і буде слугувати моделлю в цьому дослідженні.

Національний центр театрального мистецтва імені Леся Курбаса був вигаданий театральними теоретиками та практикаками задля повернення ідей

українського режисера Леся Курбаса та його колег в контекст культури, для відновлення тяглості культурного процесу, що його було перервано радянськими репресіями (Розстріляне Відродження). Було створено структуру, яка б дозволяла проводити трансдисциплінарні дослідження і вивчати українську культуру у світлі її складної історії.

Офіційно Центр засновано на державній власності відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 12.12.1994 № 823, він належить до сфери управління Міністерства культури України, за організаційно-правовою формою господарювання є установою та державною організацією. Основним видом діяльності НЦТМ ім. Леся Курбаса є 73.20.0 Дослідження та розробки в галузі гуманітарних та суспільних наук. Відповідно до статутної діяльності центр є бюджетною науково-дослідною та експериментальною установою у галузі театрального мистецтва.

Діяльність Центру від початку має декілька стратегічних напрямів:

Головний – реінтеграція науки і художньої культури України у простір Європи, чому слугують усі наступні.

1. Відпрацювання сучасної моделі діалогу: культура України і українська культура – культура Світу на базі системи культурологічних проєктів широкого спектру як механізму реінтеграції
2. Вперше в незалежній Україні написання Історії українського театру ХХ ст. в контексті світової науки на базі новітніх методологій.
3. Формування інноваційних (альтернативних) моделей театральної і художньої освіти.
4. Ініціювання нового напрямку гуманітарної науки, зокрема, театро- і мистецтвознавства.
5. Аналіз державної культурної політики, пропозиції альтернативних та інноваційних її форм.

Головна мета Центру – розвиток фундаментальних та прикладних досліджень у сфері історії та теорії театру, а також гуманітарній сфері, розвиток у театральній теорії та практиці дослідницько-експериментальної традиції, започаткованої видатним режисером, актором, педагогом, народним артистом України Лесем Курбасом. Серед завдань Центру – розвиток прикладних експериментально-дослідницьких традицій в галузі театру та суміжних видах мистецтва, практична розробка нової моделі взаємодії мистецької теорії та практики на засадах нової сучасної естетики та новітніх методологій, створення творчого середовища як культурологічного осередку для пошукової діяльності у галузі театру і в суміжних видах мистецтв, як наукової та творчої бази для розробки сучасних культурних стратегій.

Для виконання цих завдань створена структура Центру зі спеціалізованим матеріально-технічним оснащенням: науковий та культурологічний відділ (теорія), театральна лабораторія (експеримент), драматургічна та відеолабораторії, художня та музична майстерні, видавничий відділ.

Однак, Фінансування Центру здійснюється Міністерством культури за КПКВ 1801020 «Прикладні розробки у сфері розвитку культури і мистецтв» на підставі затверджених тематичних планів, які НЕ ПЕРЕДБАЧАЮТЬ ані експериментальні, ані освітні, ані інші практичні роботи, в той час як в цивілізованому світі практика як дослідження стає головною тенденцією як у мистецтві, так й в науці.

Нерозуміння необхідності системної роботи та достатньої інституційної автономії призводять до кризи структури, яка була задумана як приклад взаємодії експерименту і фундаментальної теорії, як зовсім новий тип інституції, де наука і мистецтво вчать одне в одного.

Європейський досвід

Литва

У 2010 Сеймом Литовської Республіки був прийнятий закон – ДИРЕКТИВИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ (Resolution on the Approval of the Guidelines on the Lithuanian Cultural Policy Development) [19] За словами Радниці Президента Литви Рути Качюте, - «This is the most important document on Cultural policy now», де серед головного – «визначити культуру стратегічним напрямком розвитку держави, надавши культурній політиці пріоритет».

«Стратегічний напрямок» – означає, що культура не є галуззю народного господарства, а навпаки – саме культура визначає, якою бути державі та культурній ідентичності її громадян. Серед пріоритетів культурної політики – «Реформувати управління в культурі та демократизувати його шляхом розширення саморегуляції культури».

Саморегуляція культури – це небезпечна річ, це передбачає невідомість шляху, яким культура піде, але є, зрештою, передумовою будь-якого розвитку, який не передбачає конкуренції. Зачатки складної системи, якою не управляють, але створюють умови для її самоорганізації, приносять плоди у вигляді суспільного «бажання жити разом».

На базі Резолюції був створений Закон про Фонд підтримки культури (Culture Support Foundation). Фонд фінансується за рахунок 3% податків від продажу алкоголю і тютюну, 10% від лотерей та податків на ігровий бізнес. (Директиви культурної політики Литви в українському перекладі -див. Додаток 1)

Франція

Засади культурної політики Франції сформульовані ще першим Міністром культури цієї країни:

«Завдання Міністерства культури полягає в тому, щоб зробити доступними для всіх основні твори культури людства, починаючи з французьких, забезпечити максимально широкою аудиторією нашу спадщину і заохочувати створення художніх та духовних творів, покращуючи її [спадщину].» (Андре Мальро)

(The task of the Ministry of Culture is to make accessible to all the major cultural works of mankind, starting with the French ones, ensure with the widest possible audience to our heritage and encourage the creation of art works and spirit works enhancing it. (André Malraux))

Міністерство культури Франції, на відміну від Міністерств культури СРСР та УРСР, було створене з метою обслуговування культурних потреб французьких громадян. МКФ не підтримує фінансово розважальні заходи та заклади (це справа приватних інституцій та ініціатив). Національні театри (яких у Франції 70) фінансуються департаментом збереження. Національні центри хореографії, театру, музики тощо (діяльність яких спрямована на нові підходи в мистецтві) отримують базове фінансування від держави, а працюють в них компанії, які мають підтримку на свої проекти (теж з державного бюджету чи з бюджету ЄС). Компанія перший раз отримує фінансування на свій проект на 2 роки, за які має створити нову роботу та промотувати її, взяти участь в фестивалях, сприяти розбудові спільноти і таке інше. За умови успішної (концептуально, а не фінансово) реалізації проекту, компанія може отримати фінансову підтримку від держави ще на три роки.

Пріоритетом підтримки серед поданих проектів користуються ті, що явно не здатні заробляти самостійно («крихкі»), але пропонують НОВЕ, не завжди зрозуміле широкому загалу споживачів. До речі, одним з пріоритетів

культурної політики Франції є виховання громадянина, здатного до запитань та складного мислення, а не споживача розваг.

МКФ не керує культурою Франції, але створює умови для саморегуляції та самоорганізації культури. Основні засоби фінансової підтримки виділяються на субсидування доступності культури для кожного громадянина Франції. Це означає, що мистецькі проекти можуть отримувати одночасно підтримку з будь-яких джерел, але мають включати в свій бюджет зниження вартості квитків на події (ця різниця відшкодовується з державного бюджету)

(інформація з особистої розмови з радником Департаменту перформативних мистецтв Міністерства культури Франції)

Швейцарія.

Культурна робота у країні здійснюється в основному за рахунок взаємодії Федерального управління культури з Фондом Pro Helvetia. Федеральне управління культури (Das Bundesamt fuer Kultur - ВАК) є компетентним органом для стратегічного розвитку та реалізації культурної політики Конфедерації. Управління бере на себе завдання, в строгому сенсі державні, тобто такі, де сувереном є саме держава, а саме поліпшення інституційних рамок, складання постанов у сфері культури, вивчення культурної сумісності таких постанов із законодавством у інших сферах (ПДВ, міжнародна вільна торгівля, професійна підготовка, мова і т.д.) і – за погодженням з Федеральним департаментом закордонних справ — переговори стосовно угод у сфері культури, стосовно представництва Швейцарії в міжнародних організаціях і підтримки міжнародних відносин. Його фінансові заходи включають дві основні області: культурна спадщина (національна безпека та захист історичних пам'яток; переміщення культурних

об'єктів; музеї і колекції) і культурне виробництво (кінематограф, премії та нагороди, підтримка культурних організацій), також базово фінансуються такі культурні напрямки: мова та комунікаційна політика, музична освіта, просування читання, культурна робота з біженцями і переселенцями, швейцарські школи за кордоном.

Федеральне управління культури складається з двох департаментів: «Спадщина і посередництво» (відповідає за функцію збереження, координації та міжінституційного співробітництва) та «Культурне виробництво і культурне розмаїття» (відповідає за функцію інновацій, креативні індустрії та забезпечення задоволення різних культурних потреб громадян).

Швейцарська мистецька рада Pro Helvetia — організація, що підлягає суспільному праву (*under public law*), повністю фінансується коштами федерального уряду. Вона виконує допоміжну роль, доповнюючи діяльність з культурного розвитку кантонів і муніципалітетів, і відповідає за проекти загальнонаціонального значення. [20]

Pro Helvetia уповноважується Швейцарською Конфедерацією сприяти художній творчості та культурному обміну всередині країни і сприяти розповсюдженню швейцарської культури за кордоном. Організація приймає свої власні незалежні рішення щодо того, чому вона має сприяти.

В структурі Pro Helvetia головним керівним органом є Рада (Board of Trustees), члени якої обираються Радою Федерації (Federal Council). Секретаріат Pro Helvetia, який знаходиться у Цюриху, поділяється на чотири сектори: фінансування і розвиток культури, програми, комунікації, управління. За межами Швейцарії, Pro Helvetia підтримує відділення в Каїрі, Йоганнесбурзі, Нью-Делі і Шанхаї, забезпечує роботу Швейцарського

культурного центру у Парижі (CCS) і фінансує культурні програми Швейцарських Інститутів у Римі (ISR) і Нью-Йорку (SI) [21].

IV. КОНЦЕПЦІЯ СТВОРЕННЯ ІНСТИТУЦІЇ (РЕФОРМУВАННЯ ІСНУЮЧИХ УСТАНОВ). МОДЕЛЬ ТА МЕХАНІЗМИ

Під «інституціями» слід розуміти закони, правила, звичаї, норми, – правила, які визначають спосіб «гри». Основна особливість інституцій – їхня здатність визначати та обмежувати сукупність варіантів виборів індивідів, а головна функція – зменшення невизначеності шляхом встановлення постійної структури людської взаємодії.

Автономія інституцій створює умови для самоврядування в культурі як ключовій складовій громадянського суспільства в Україні – це право мистецьких інституцій на самостійний вибір засобів реалізації завдань, ними ж визначених.

- Концептуальна автономія – це право інституції встановлювати власні програми, принципи і цілі.
- Процедурна автономія – право визначати способи досягнення раніше встановлених пріоритетів, які можуть бути визначені як частина культурної політики.
- Структурна автономія – право визначати власну структуру та спосіб взаємодії з іншими учасниками культурного процесу.

Аспекти інституційності:

- Історичний: звідки походить інституція, чи є вона успадкованою від колишніх політичних режимів, як вона рефлексує своє минуле.
- Концептуальний: наскільки концептуально зумовлена автономія інституції.
- Структурний: на чому побудована структура інституції - чи відповідає структура інституції її місії, принципам та завданням.

Рівні інституційності:

- Громадянин: чим є ця конкретна інституція для громадянина - чи задовольняє вона культурні потреби і які саме.
- Суспільство: на які суспільні виклики відповідає інституція - як вона працює з можливими суспільними конфліктами.
- Інституція: чи відповідає діяльність інституції маніфестованим принципам, завданням та місії.
- Держава: чи створює вона умови для розвитку кожного громадянина.

Шари інституційності:

- Зовнішній: визнання інституції/інституту суспільством, громадянами, державою та закордонними партнерами.
- Внутрішній: рівень рефлексивності власної діяльності.
- Кордон: здатність подолання конфлікту між автономністю інституції (концептуальними засадами, місією, принципами, завданнями) та залежністю від суспільства.

Інфраструктура:

відноситься до базового фінансування і є однією з умов діяльності інституції (приміщення, комунальні послуги та обслуговувальний персонал).

Модель інституції:

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ім. ЛЕСЯ КУРБАСА - науково-дослідницько-мистецька інституція, де мистецтво (художня культура) може бути як предметом теоретичного вивчення, так і власне способом мислення та пізнання.

Місія Центру:

- Поновити перерваний культурний процес через реабілітацію репресованих ідей Розстріляного Відродження.
- Формувати в аудиторії більш складне сприйняття світу, сучасності та історії.
- Створювати умови для мистецьких та наукових інновацій.
- Стимулювати експеримент.

Принципи:

- активний вплив на культурно-мистецький дискурс України та світу;
- невід'ємність теоретичних і практичних досліджень;
- трансдисциплінарність досліджень; робота з кордонами і на кордонах мистецтва;
- публічне і відкрите осмислення мистецьких процесів;
- трактування кожного (в тому числі теоретичного) висловлювання як мистецького акту;
- відсутність ієрархії щодо глядача («Людина є не об'єктом виховання, а суб'єктом розвитку» – Пруст).

Завдання

Запропонувати українському суспільству новий тип мистецької інституції, в якій різні напрямки наукової діяльності і художніх практик співіснують, взаємодіють і порушують свої власні кордони з метою продукування нового знання, створення інших якостей, феноменів та подій. Винайти (сконструювати) простір, який осмислює своє існування адекватними сучасності мовами і формами, який створює умови для

функціонування сучасного театру як авангарду сучасного мистецтва, який відповідає критеріям сучасної Культури Запитань.

Центр є інституцією з постійно діючим Open Call, проекти розглядаються та приймаються науковою радою Центру.

Запропонований проект має бути або пов'язаний із затвердженою науковою темою, або давати імпульс для розробки нової наукової теми.

В обох випадках один (або кілька) з науковців Центру є куратором прийнятого до реалізації проекту – мають ставити експеримент, очікуючи на його наслідки, відповідати за його осмислення та подальшу рефлексію.

Процедура прийняття проектів

Типи проектів та умови їх розгляду:

- Експеримент (цей тип проекту є основним)

1. Резюме

2. Есе (6000 - 7000 знаків), що розкриває наступні теми:

- 1) Чи можливий експеримент як театральна/мистецька практика? Як це сприяє театральному/мистецькому експерименту?
- 2) Яка, на Вашу думку, основна проблема мистецького процесу в Україні? Аргументуючи відповідь, наведіть приклади сучасного театру, виставки, тощо, проаналізуйте їхню проблематику та специфічність.
- 3) Які існують, на Вашу думку, сучасні ідеї, концепції і теорії, референтні Вашій роботі?
- 4) Опишіть проект, який Ви збираєтеся реалізувати у ЦК, його концепцію, методологію та зв'язок з існуючою науковою темою.

3. Організаційні деталі: термін реалізації, кількість учасників, необхідні ресурси.

4. Фінансування проекту відбувається згідно з одним із методів (див. підрозділ Можливі методи фінансування інституцій).

- Виробництво вистави/виставки тощо

Цей тип проектів приймається до розгляду за умови відповідності місії та аргументованого зв'язку проекту з напрямками діяльності Центру та наявності у проектанта бюджету на виконання проекту.

- Освітні (семінари, майстерні, студії)

Цей тип проектів приймається до розгляду за умови відповідності місії та аргументованого зв'язку проекту з напрямками діяльності Центру та наявності у проектанта частини бюджету (50%) на виконання проекту.

- Наукові та дискусійні (конференції, симпозиуми, дискусії і тощо).

Умови розгляду залежать від змісту проекту та наявності ресурсів в інституції.

Можливі методи фінансування інституцій:

Принцип фінансування: базове і проектне. Всі проекти мають мати можливість отримувати фінансування з кількох джерел, в тому числі на різних рівнях підтримки – на рівні держави, міста, області тощо. Для такої можливості необхідно внести суттєві зміни до законодавства України. Відбір проектів, яким надається фінансова підтримка та інституцій, програмна діяльність яких фінансується державою (областю, містом) здійснюється експертними радами.

- Базове фінансування інституції: заробітна платня співробітників, комунальні платежі тощо.
- Проектне фінансування:

1. Мистецькі і культурні проекти подаються до інституції, вона згідно зі своєю місією і принципами здійснює їхній відбір та фінансову підтримку з

ресурсів, які держава виділяє на її програмну (проектну) діяльність. (інституція має обидва види фінансування – базове і проектне).

2. Інституція має тільки базове фінансування. Проекти, які вона приймає згідно зі своєю місією і принципами отримують фінансування поза інституцією (з Фонду культуру, Ради з мистецтва і тому подібних).

Механізми формування експертних рад:

- Спеціальний державний орган звертається до визнаних фахівців в тій чи іншій області культури (збереження, розвиток, інновація), кожен з яких пропонує по дві кандидатури до експертної ради. Жоден із них не може пропонувати себе чи входити до експертної ради, навіть якщо був запропонований іншим фахівцем. Ні ці фахівці, ні вибрані експерти не можуть брати участі в конкурсі проектів.
- Спеціальний державний орган оголошує open call до участі в експертній раді, кожен охочий може надіслати своє бачення розвитку відповідної функції культури (збереження, розвиток, інновація). За те, хто увійде в експертну раду, голосують всі учасники open call.
- Спеціальний державний орган оголошує громадське обговорення тієї чи іншої проблеми функціонування культури, наприклад, Представництва України на Венеційській Бієнале. Обговорення проходить в кілька етапів, на останньому етапі залишаються ті учасники обговорення, що демонстрували в процесі свою обізнаність у світовій системі сучасного мистецтва та стану справ із сучасним мистецтвом в Україні. Саме ці люди стають членами експертної ради.

V. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ДЕРЖАВНОЇ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЗАПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ ФОРМ ТА МЕТОДІВ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ МИСТЕЦЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ

Виробити Законопроект «Директиви культурної політики України» з Планом дій для інших виконавчих органів влади (таких як Міністерство фінансів України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство інформаційної політики, Міністерство інфраструктури, тощо) та внести його на розгляд в ВРУ.

Такий законопроект мав би заявляти і забезпечувати:

- перехід від керування культурою задля обслуговування ідеології чи приватних (корпоративних) інтересів до створення умов для розвитку культури та її саморегуляції/самоорганізації шляхом розділення фінансування на базове та проектне, забезпечення прозорості першого і другого. (Базове: приміщення інституції, компослуги, фонди музеїв, обслуговування, охорона, з/п. Проектне: нова продукція – постановки, виставки, трансдисциплінарні проекти).
- створення Ради з мистецтва для фінансування мистецьких проектів на конкурсних засадах. Наповнення Фонду Ради з видатків акцизу на тютюн і алкоголь. Створення механізму відбору до штату Ради та до Експертної групи.
- задоволення різних культурних потреб. Слід перенести акцент із потреб творчості громадянина на потреби сприйняття громадянина. Творчість набагато легше контролювати, чим свого часу й скористалися ідеологи комуністичного виховання мас, розвиваючи базову мережу закладів культури та підтримуючи художню самодіяльність. Одночасно ці процеси сприяли

зняттю запитань щодо автентичності так званого «народного мистецтва», від якого залишалася тільки імітаційна поверхня.

Наступним кроком має бути інституціоналізація органів виконавчої влади та закладів мистецтва і культури. Так, в аналітичній записці НІСД «Проблеми інституційного забезпечення політики реформ у сфері культури» сказано таке: «У широкому розумінні інституціалізація – це утворення стабільних моделей соціальної взаємодії, заснованих на формалізованих правилах і законах.

Інституціалізація слугує закріпленню практик чи сфери суспільних відносин у вигляді законів, соціальних норм або форм діяльності». [22].

Слід відділити одне від одного - фінансування від вироблення культурної політики (а в ширшому контексті – бізнес від політики): реформа в культурі, використовуючи міжнародний досвід, має базуватися на засадах розділення Public administration та Business administration [23].

Мають бути створені умови, через зміни до податкового кодексу та інших нормативних документів, що дозволять зробити привабливими інвестиції в українське книговидання, виробництво фільмів та створення музики тощо.

Створення Ради з мистецтва для фінансування мистецьких проектів на конкурсних засадах і наповнення Фонду Ради з видатків акцизу на тютюн і алкоголь, створення механізму відбору до штату Ради та до Експертної групи може бути таким новим підходом до фінансування та стимулювання участі громадян у культурних процесах.

Натомість на даний момент маємо непрозорість, свавілля чиновників при розподілі коштів державного бюджету на культуру через недемократичні засади фінансування культури в частині суміщення в одному державному органі функцій формування державної політики та розподілу коштів.

Слід перенести акцент на підтримку глядача та субсидування доступності культури для кожного громадянина, пов'язати культурну політику з іншими ділянками державної політики та розробити ефективну модель співпраці між інституціями.

Один із ключових чинників зміни системи – розуміння абсолютної необхідності відокремлення питань фінансової підтримки культури від формування державної політики або іншими словами – формування політики від її впровадження.

Проект Директив культурної політики (частково розроблено разом із групою «Культура» Реанімаційного пакету реформ).

1. Визначити культуру основою суспільного життя та фундаментом модернізації України, надавши культурній політиці пріоритет.

Культура, крім матеріальних об'єктів, створюваних людьми, є способом думати і діяти. Це складна мережа взаємозв'язків, яка безпосередньо впливає на стосунки між людьми та їхні способи домовлятися між собою. Але запит на концептуально інші, відмінні від пострадянських, підходи до культури, може отримати відповідь тільки за умови його законодавчого забезпечення. Більше того, мережа культурних ініціатив зазвичай супроводжується мережею ініціатив економічних.

Головна причина невдачі модернізації української держави полягає у відсутності системної культурної політики, яка би давала суспільству відчуття спільних цінностей, а громадянину – особистої свободи, та формувала у держави розуміння її сервісної ролі щодо суспільства та громадянина.

Сьогодні суспільство перебуває у культурній пастці – згубні, зужиті ціннісні установки стали стійкими нормами життя, котрі роблять будь-яку

стратегію модернізації неефективною. Треба змінити систему стосунків, що була заснована на страху та недовірі до іншого, на приписаних правилах поведінки – на таку, що визначається правилами гри, самоорганізацією та емпатією.

Необхідно:

- змінити парадигму культури – з обслуговування ідеології (чи приватних інтересів) на створення умов для функціонування та розвитку культури (збереження культурної спадщини, модернізації культурних процесів та інновативного мислення).
- провести експертизу законодавства та сформувати системну державну культурну політику, спрямовану на включення країни в європейський та світовий культурний простір при збереженні культурної самобутності.
- створити законодавчі умови для визнання культури основою суспільного життя, фундаментом модернізації України, ключовим чинником запобігання суспільних конфліктів, у тому числі завдяки здатності культури/мистецтва формувати в людини більш складне мислення.
- визначити терміни реалізації та відповідальних.

Завдання:

Відокремлення функції формування державної політики від функції розподілу коштів.

2. Визнати культуру ключовим чинником запобігання суспільних конфліктів та підґрунтям об'єднання суспільства.

Суспільних конфліктів не можна повністю уникнути, проте треба прагнути віднайти шляхи їхнього конструктивного вирішення. Це дає шанс для подальшого продуктивного руху

В основі будь-якого конфлікту є конфлікт цінностей. Основна межа конфлікту в сьгоднішній Україні проходить між цінностями старими радянськими та модерними демократичними.

Це стосується не лише Сходу України та Криму. Не меншою мірою цей конфлікт відбивається на складності процесу реформ та інших відповідях на виклики часу.

Складна історія України не осмислена і не відрефлексована як власна історія її громадянами; відчуття приналежності до історичних процесів (у тому числі в сенсі відповідальності за трагічні сторінки) відсутнє; не вибудовані зв'язки між частинами України; незбалансовані індивідуальні та спільні цінності; декларації не відповідають діям.

Недооцінка необхідності будувати відносини всередині країни задля її розвитку, задля спільної вигоди, спільного майбутнього, задля життя разом попри складну історію призвела до сьгоднішньої ситуації. У свідомості великої частини українців присутня впевненість, що в проблемах завжди винен хтось інший. Багаторічний радянський досвід прийняття рішень на рівні очільників, призвів до відсутності вміння приймати самостійні рішення та нести за них відповідальність. Все це є підґрунтям для існування конфлікту.

Культурна ідентичність громадянина (українська політична нація) формується завдяки функціонуванню всіх складових культури: збереження, розвиток та інновація, які мають вільно співіснувати та розвиватися, бути широко присутні у просторі країни, а їх культурний продукт доступний повсюдно.

Культура сприяє різним формам життя, створює майданчики для суперечок і незгод, тим самим проявляє і реалізовує наявні у суспільстві конфлікти, створює можливість для конструктивного діалогу, слугує

імунітетом проти пропаганди, убезпечує від переходу конфліктів у вимір, загрозливий для життя.

Завдяки здатності формувати в людини більш складне мислення та розвивати готовність приймати незалежні рішення, культура/мистецтво може змінити весь устрій суспільного життя, показати можливість балансу між індивідуальними та спільними цінностями та вирішувати конфлікти.

3. Закласти підвалини деколоніального вибору української культури та будувати культурні відносини з іншими культурами на засадах рівності і партнерства.

4. Створити умови для існування культури як динамічної складної системи. Всі процеси, всі види і типи культури мають бути присутні, важливі світові культурні продукти і практики мають бути локалізовані, українські – глобалізовані.

Держава має стати сервісом суспільства, а не суспільство бути на побігеньках у держави. Здорова культура мала б створити токсичне середовище для корупції.

Культура сприймається як царина необов'язкового, розважального і часто зайвого, отже, нівелюється культурний ресурс примирення, інновації, набуття знань і компетенції, а також отримання голосу для артикуляції назовні.

Культура як така є складною системою, що не підлягає керуванню, як і будь-яка інша складна система.

Саме культура створює продуктивну структуру соціальних відносин завдяки зміні віджилих культурних матриць (тоталітарно-патерналістичних) на життя у самоорганізованій складній системі, де збалансовані індивідуальні

та спільні пріоритети. Суспільство знання та творчості, яке потенційно може сформуватися в Україні, потребує людей з сильною уявою, розвиненим критичним мисленням, інтуїцією, логікою та почуттям гідності.

5. Створити умови для розвитку та саморегуляції культури. Утвердити принцип інституціоналізації закладів культури, відмовившись від радянського принципу управління культурною сферою.

Успадкована Радянська модель з її інституційним типом управління культурою в Україні фундаментально не змінилась і не здатна сприяти саморегуляції культури (див. мал. 1). Протистояння, що зростає між політикою державного культурного забезпечення і громадськими культурними інтересами не створило безпечного і здорового конкурентного середовища, яке б забезпечувало умови для культурних ініціатив, а навпаки, послабило впевненість в ролі держави у сприянні культурі, посіяло багато запитань щодо ефективності і прозорості роботи органів влади, що формують культурну політику.

Культурним процесам бракує аналізу і моніторингу, оцінки ефекту, критеріїв такої оцінки і гнучкої системи модернізації критеріїв; тому вони керуються неефективно.

Для розвинутих держав одним із пріоритетів є інвестиції в розвиток інноваційного потенціалу культури.

Дерегуляція діяльності мистецьких установ не може відбутися без відмови від принципу «презумпції винуватості», що характерний для тоталітарних держав і досі існує в Україні, яка все ще не позбавилася структур тоталітарного минулого.

Під «інституціями» слід розуміти закони, правила, звичаї, норми, – правила, які визначають спосіб «гри». Основна особливість інституцій – їхня

здатність визначати та обмежувати сукупність варіантів виборів індивідів, а головна функція – зменшення невизначеності шляхом встановлення постійної структури людської взаємодії.

Автономія інституцій створює умови для самоврядування в культурі як ключовій складовій громадянського суспільства в Україні – це право культурно - мистецьких інституцій на самостійний вибір засобів реалізації завдань, поставлених перед ними та/або ними ж визначених.

Необхідно:

Замінити превентивний контроль на регулярний аудит.

6. Впровадити нові підходи до фінансування та стимулювання культурних процесів.

На даний момент:

- непрозорість, свавілля чиновників при розподілі коштів державного бюджету на культуру;
- виділення грошей лояльним до схем закладам, керівники яких не чинять спротиву корупції або навіть годуються з неї;
- недемократичні засади фінансування культури в частині суміщення в одному державному органі функцій формування державної політики та розподілу коштів.

Рекомендація:

Перейти від жанрово-видового поділу в культурі (коли насправді йдеться про жанри та види мистецтва) до функціонального підходу (коли культура розглядається через її функції – збереження, модернізації та інновації).

Завдання:

Відокремлення функції формування державної політики від функції розподілу коштів.

Розділення фінансування на базове та проектне, забезпечення прозорості першого і другого. Базове: приміщення інституції, комунальні послуги, фонди музеїв, обслуговування, охорона, заробітна плата тощо (з держбюджету). Проектне: нова продукція – постановки, виставки, трансдисциплінарні проекти (з коштів Фонду, що формується з видатків акцизу на тютюн і алкоголь).

Фінансування національних театрів та національних творчих колективів слід віднести до функції збереження.

Створення Ради з мистецтва для фінансування мистецьких проектів на конкурсних засадах. Впровадження принципу субсидіарності – наближеності коштів до проєктантів.

Можливість фінансування проектів на всіх рівнях (національний, регіональний, місцевий) – відділення Ради.

Стимулювання (доступ до культурних благ) – зниження вартості квитків на культурні і мистецькі події у відношенні до собівартості за рахунок обов'язкового внесення такого розділу до бюджету проектів.

Стимулювання міжрегіональної співпраці. Зокрема, усунення штучних перешкод в системі фінансування, коли забороняється водночас фінансувати ініціативу/проект/інституцію з центрального і місцевого бюджетів.

7. Сформувати належний захист інтелектуальної власності, гармонізуючи законодавство про авторські і суміжні права з європейськими і міжнародними нормами.

8. Впровадити нову концепцію освіти в культурі і мистецтві. Забезпечити рівний доступ до культурно-мистецької освіти впродовж всього життя.

Брак здатності до самостійних суджень, котрі ґрунтуються на знанні, а не на вірі, підтримує легко зманіпульоване і зневірене у власних силах суспільство, схильне до патерналізму та популізму.

9. Визнати збереження та актуалізацію культурної спадщини підґрунтям культурної ідентифікації суспільства і особистості.

Розглядати збереження та актуалізацію культурної спадщини як *НАЦІОНАЛЬНУ ПРОБЛЕМУ* (так починається, наприклад, Шведський закон про збереження культурного надбання (Kulturmiljölagen).

10. Поєднати цілі захисту довкілля і спадщини з розвитком міст та сіл і плануванням публічного простору.

Людина не може бути зацікавлена у захисті довкілля, яке так чи інакше приватизовано, часто незаконним шляхом. Публічний простір не сприймається спільним, коли відбувається хаотична забудова, яка не відповідає не тільки сучасності, але й елементарному здоровому глузду.

Щоб подолати цю ситуацію, поява будь-якого нового об'єкту (чи знищення старого) має ставати предметом суспільної дискусії. Людина, будучи впевненою, що від неї залежить обличчя міста чи села, ставить до питань захисту довкілля з відповідальністю учасника спільної справи, а наявність публічного простору, який не може бути привласненим, створює зі звичайної людини – громадянина країни.

11. Забезпечити оновлення нормативно-правової бази, яка б стимулювала інноваційну діяльність у сфері культури. Створити умови для підтримки сучасного мистецтва.

Завдяки здатності формувати в людини більш складне мислення та розвивати готовність приймати незалежні рішення, культура/мистецтво може змінити весь уклад суспільного життя, показати можливість балансу між індивідуальними та спільними цінностями.

Сучасне мистецтво як засадничо-експериментальна діяльність сприяє більш відкритому та складному мисленню членів соціуму. Емансипаторний потенціал мистецтва каталізує процес лібералізації відносин у суспільстві та створює умови для запобігання суспільних конфліктів. В цивілізованому світі феномен сучасного мистецтва визначають як «соціальну технологію». Без цього типу експериментальної діяльності неможливий розвиток креативних індустрій, які є одним з головних чинників побудови сучасної пост-індустріальної економіки.

Необхідно створити умови для розвитку сучасного мистецтва як найбільш інновативної сфери культурної діяльності, спрямованої на експеримент шляхом створення Ради мистецтва.

12. Сприяти організаційному розвитку сектора культурних і творчих індустрій як сфери підприємництва у культурі, в якій виробляється інтелектуалоємний продукт.

Держава, створюючи умови для задоволення різних культурних потреб громадян, окрім символічного та інтелектуального становлення, отримує ще й економічний капітал.

«Верховенство права» і «свобода підприємництва», що декларовані державою Україна, не працюють як принципи, тому що часто друге буває

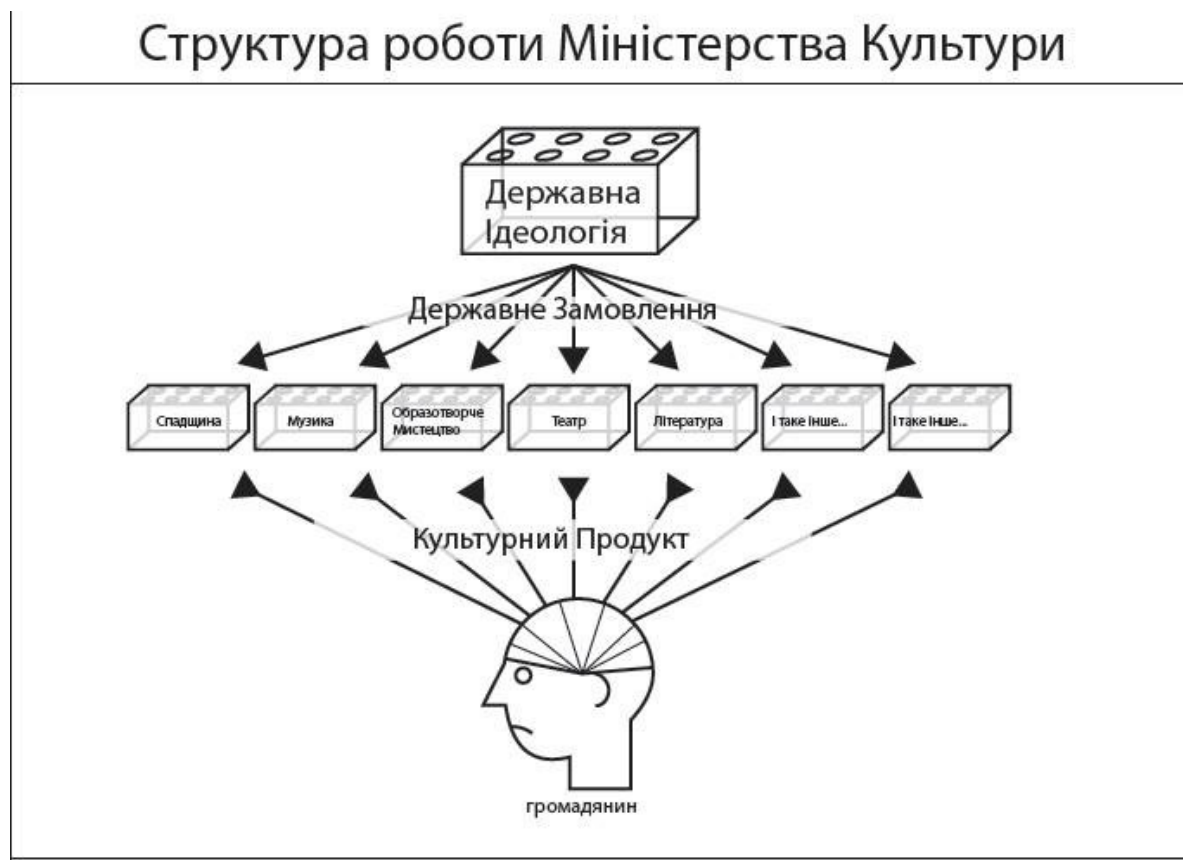
«придушене» першим, оскільки більша частина законів передбачає «безумовну правоту» перевіряючого чиновника. Реформаторські дії мають бути переважно не економічними, а конституційно-правовими та організаційно-адміністративними, що мають на меті, парадоксально, обмеження державою свого впливу у тому числі на економіку, гарантування прав і свобод, в тому числі й економічних, перехід від адміністрування державного насильства до адміністрування потенційної рівності і чітко позначених ЧЕСНИХ КРИТЕРІЇВ ВІЛЬНОЇ конкуренції (інтелектуальної, економічної, політичної). [24]

VI. НОВА СТРУКТУРА ОБСЛУГОВУВАННЯ КУЛЬТУРНОГО ПРОЦЕСУ (розроблено за участі членів групи «Аналітика» Асамблеї діячів культури України навесні 2014, у подальшому – у процесі розробки групою ТанцЛабораторіум за участі наукових співробітників НЦТМ ім. Леся Курбаса)

– МКУ структурно є наступником радянського Міністерства культури, яке функціонувало і продовжує це робити за такою схемою – державна ідеологія (тоді радянська, зараз псевдопатріотична або дозвільно-розважальна) видає так зване державне замовлення (або залишає формування бульварного репертуару на поталу царка-феодала-директора-художнього керівника) для всіх галузевих структур, що підпорядковані МК — культурна спадщина, музика, образотворче мистецтво, театр, література, наука — і таке інше, котрі створюють певний культурний продукт, який потім пропонується до споживання громадянинові.

Така структура МК призводить до імітації культурних процесів, в результаті чого культурні потреби громадянина України систематично не задовольняються. Громадяни України за свій кошт утримують орган, який не виконує ніяких функцій окрім розподілення коштів лояльним підлеглим, що часто супроводжується корупційною діяльністю. (малюнок 1)

Малюнок 1. Міністерство обслуговувало ідеологію керуючи культурою

Замість управління «культурною галуззю», держава має обслуговувати культуру, сприяючи задоволенню культурних потреб громадян. У недержавному секторі (НДО, ГО) мають здійснюватися соціологічні та інші дослідження з метою збору даних про потреби конкретних громад, різних груп населення тощо. Користуючись цими масивами даних, державний орган, що виконує аналітичну та координаційну функції, має працювати у трьох напрямках — збереження, модернізація та інновація (малюнок 2)

Малюнок 2 Держава обслуговує культуру, сприяє задоволенню потреб громадян

Пропонується створити систему агенцій, до якої належать низка окремих державних центрів, серед яких Агенція з питань збереження культурної спадщини, Агенція кінематографу, Агенція з питань розвитку культурних індустрій, Агенція сучасного мистецтва, Центр модернізації та культурного розвитку. Кожна з них займається підтримкою вже існуючих ініціатив і проєктів, фінансуванням установ і закладів, розробляє та проводить конкурси на грантову підтримку для організацій та фізичних осіб, забезпечує культурне представництво України за кордоном.

Їхня діяльність координується Центром аналізу та координації, який відповідає за розподіл коштів від державного бюджету на культуру по

агенціях та, окрім суто менеджерських функцій, здійснює аналітичну роботу з даними соціологічних досліджень думок і потреб громадян. У Центрі аналізу та координації існує Фонд, який наповнюється коштами з державного бюджету. Фонд фінансує діяльність агенцій по тих планах, які вони узгоджують із координаційним Центром, завданням якого є також моніторинг діяльності Агенцій.

Агенції також можуть мати власні програми фандрейзінгу, з метою залучення коштів з приватного сектору, міжнародних організацій і фондів, тощо. З іншого боку працює Інститут стратегічних досліджень з питань формування стратегічного бачення розвитку культури, полем діяльності якого є культурна політика. Це автономна наукова інституція, яка виробляє концептуальне мислення про культуру сучасної України. Інститут комунікує з Агенціями і Центром аналізу та координації. Жодна з цих інституцій (Агенції, Центр, Інститут) не підпорядкована іншій.

Кожна Агенція складається з 2-3 чиновників, експертної ради (спеціалісти та стратеги), фонду (благодійні внески (меценатство), гранти), бухгалтерії.

Центр аналізу та координації відповідає за розподіл коштів від державного бюджету на культуру по агенціях. Він слідкує за потребами людей (суспільства, глядача/сприймача) за допомогою даних незалежних соціологічних досліджень (які він замовляє на певний термін (до 1 року) за допомогою тендерної системи) та запити кожної з Агенцій. Складається з чиновників, експертної ради (представники широкої громадськості та аналітики) та фонду (бюджетні кошти).

Інститут стратегічних досліджень з питань формування культурної політики України — фінансується з державного бюджету на культуру, але не займається розподілом державних коштів — відштовхується від образу

ідеальної держави, якою вона мала б бути, досліджує культурну продукцію та інфо/медіа-простір (це стосується як внутрішньої ситуації так і сприйняття України в міжнародному контексті/середовищі), виробляє культурну політику та стратегію, визначає пріоритети та узгоджує їх з Агенціями. В Інституті працюють науковці (стратегі, культурологи, політологи, соціологи тощо) (малюнок 3).

Малюнок 3 Агенції є автономними структурами, центри взаємодіють із агенціями, інститут виробляє рекомендації

ВИСНОВКИ

Необхідність формування і запровадження державної культурної політики України постійно декларувалася протягом років незалежності в численних документах, прийнятих у тому числі й на законодавчому рівні, але ці наміри ніколи не актуалізувалися. Українська держава і українське суспільство не мають Закону, який би дійсно визначав роль культури у суспільному житті, в питанні національно-політичної безпеки та у вихованні вільного громадянина, здатного критично мислити, брати на себе відповідальність за державу, вихованні, що мало б включати в себе можливість власного погляду на складне минуле, критичної позиції щодо не менш складного сьогодення та готовності до непередбачуваного майбутнього своєї країни.

Життя суспільства не може залежати ні від особи Президента чи осіб – Депутатів Верховної Ради, тим паче – від чиновників у виконавчій владі. Сучасне українське суспільство вимагає чітких прозорих правил гри, в якій головним гравцем є громадянин України. Ці правила гри і є культурною політикою.

Тому на сьогодні конче необхідно сформулювати пріоритети культурної політики України, зробити можливою їхню імплементацію, щоб докорінно змінити ставлення до культури, тим самим провести не символічну, але реальну – декомунізацію. В частині структурної реорганізації необхідно розвести формування культурної політики та розподіл коштів, в частині фінансової підтримки – розподілити фінансування на базове та проектне.

Авторка висловлює подяку Мар'яні Матвейчук, Михайлу Рашковецькому, Олександрю Лебедєву, Ользі Комісар, Алгебрі, Фейсбуку.

Список використаних джерел:

1. Hale H. Patronal Politics: Eurasian regime dynamics in comparative perspective / Henry, E. Hale., 2015. – 538 p
2. Вишневская Г. История жизни [Электронный ресурс] / Галина Вишневская – Режим доступа до ресурсу: <http://www.rulit.me/books/galina-istoriya-zhizni-read-227689-52.html>. с. 52
3. Савченко О. Гривня обвалилася через нульовий авторитет Нацбанку [Электронный ресурс] / Олександр Савченко – Режим доступа до ресурсу: http://espreso.tv/article/2016/11/27/oleksandr_savchenko
4. Хестанов, Руслан. Генезис культурной политики и возникновение массовой культуры в СССР (1917-1953) / Руслан Хестанов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gefter.ru/archive/11045>, 2014
5. Волков, Сергій. Інституалізація мистецьких практик у культурі України 50-х років ХХ століття / Сергій Волков [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.stationline.org.ua/obraz/33/2028-institualizaciya-mistECKix-praktik-u-kulturi-ukraïni-50-x-rokiv-xx-stolittya.html>.
6. Бобринская Е. «Коллективные действия» как институция [Электронный ресурс] / Екатерина Бобринская – Режим доступа до ресурсу: <http://www.guelman.ru/xz/362/xx23/x2304.htm>
7. Ямпольский М. Никакого искусства не существует, есть разные антропологические практики постижения мира [Электронный ресурс] / Михаил Ямпольский – Режим доступа до ресурсу: <https://postnauka.ru/talks/48454>
8. Головаха Є. Аморальних людей у нас меншість, більшість поводяться чесно [Электронный ресурс] / Євген Головаха – Режим доступа до ресурсу:

<https://hromadskeradio.org/programs/hromadska-hvylya/amoralnyh-lyudey-u-nas-menshist-bilshist-povodyatsya-chesno-yevgen-golovaha>

9. Легітимність [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

<http://leksika.com.ua/18800413/legal/legitimnist>

10. Вахтин Н. Совестький язык и его последствия [Електронний ресурс] /

Николай Вахтин – Режим доступу до ресурсу:

<https://www.youtube.com/watch?v=mckIchYA34>

11. Шевчук С. Суди загальної юрисдикції часто не бачать фундаментальної природи конституційних прав та застосовують лише закони [Електронний ресурс] /

С. Шевчук, О. Писарев. – Режим доступу до ресурсу:

<http://zib.com.ua/ua/126549->

suddya_ksu_stanislav_shevchuk_suddi_chasto_ne_bachat_fundame.html

12. Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу:

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>

13. Феодалізм [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://uk.wikipedia.org/wiki/Феодалізм>

14. Ініціатива самозахисту трудящих мистецтва [Електронний ресурс] –

Режим доступу до ресурсу: <https://istmkyiv.wordpress.com/2013/07/>

15. НАКАЗ 04.07.2016 № 498 [Електронний ресурс] – Режим доступу до

ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1032-16#n13>

16. Дацюк С. Ніхто, крім нас [Електронний ресурс] / Сергій Дацюк – Режим

доступу до ресурсу: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/5841626ad21ca/>

17. Воротньов В. Гламурізм-це популізм [Електронний ресурс] / Вова

Воротньов – Режим доступу до ресурсу:

<http://life.pravda.com.ua/columns/2016/08/1/215704/>

18. Савченко О. Гривня обвалилася через нульовий авторитет Нацбанку [Електронний ресурс] / Олександр Савченко – Режим доступу до ресурсу: http://espresso.tv/article/2016/11/27/oleksandr_savchenko
19. Resolution on the Approval of the Guidelines on the Lithuanian Cultural Policy Development. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpraieska.showdoc_1?p_id=423232
20. Bundesamt für Kultur BAK [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bak.admin.ch/org/auftrag/index.html?lang=de>
21. Der Bundesrat Das Portal der Schweizer Regierung [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/20112426/index.html>
22. Проблеми інституційного забезпечення політики реформ у сфері культури. Аналітична записка // Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1428/>
23. Difference Between Business Administration and Public Administration [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.enotes.com/homework-help/difference-between-business-administration-public-294963>
24. Левада, Максим. Діагноз: дерегуляція / Максим Левада [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.prostir.museum/ua/post/35847>

ДОДАТКИ

Додаток 1. ДИРЕКТИВИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ ЛИТВИ

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=423232 (переклад О.
Чайка)

СЕЙМ ЛИТОВСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ РЕЗОЛЮЦІЯ ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ДИРЕКТИВ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ ЛИТВИ

30 червня 2010

№ XI-977

Вільнюс

Сейм Литовської Республіки, зважаючи на той факт, що культура є фундаментом Держави, культура і креативність є головними ресурсами Литви, культурна ситуація у Литві вимагає критичного підходу, фокусу на ній та позитивних зрушень, а також на необхідність збереження культурної ідентичності суспільства і гарантувати культурі статус пріоритетної сфери, у
х в а л и в:

Стаття 1.

Затвердити Директиви Розвитку Культурної Політики Литви (додається).

Стаття 2.

Рекомендувати Уряду Литовської Республіки підготувати і затвердити план дій з імплементації Директив Розвитку Культурної Політики Литви до 1 грудня 2010.

Стаття 3.

Резолюція вступає в дію з моменту її схвалення.

СПІКЕР СЕЙМА

ІРЕНА ДЕГУТІЕНЕ

ЗАТВЕРДЖЕНО

Сейм Литовської Республіки

30 червня 2010

Резолюція № XI-977

ДИРЕКТИВИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ ЛИТВИ

Метою розвитку Литовської культурної політики буде модернізація моделі Литовської культурної політики, яка допоможе розкривати, зберігати та розвивати культурну ідентичність і творчий потенціал.

В досягнення цієї мети будуть впроваджені директиви розвитку культурної політики Литви для того, щоб:

- 1) визначити культуру стратегічним напрямком розвитку держави, надавши культурній політиці пріоритет;
- 2) реформувати управління в культурі та демократизувати його шляхом розширення саморегуляції культури;
- 3) поліпшити стан фінансування системи культури забезпечивши повернення в культуру грошей зароблених в секторі культури;
- 4) забезпечити високий рівень захисту авторських та суміжних прав, підвищити рівень інтелектуального капіталу Литовських митців і конкурентоспроможність креативних індустрій заснованих на цьому капіталі;

- 5) розвинути культурну обізнаність і творчість протягом усього життя людини;
- 6) сформувати загальну політику всебічного захисту спадщини;
- 7) забезпечити сталий розвиток Литви комбінуючи цілі захисту довкілля і спадщини з розвитком міст і просторового планування;
- 8) поліпшити доступ до культури по усій території Литви;
- 9) розширити культурний простір Литви об'єднанням представників Литви усього світу;
- 10) поширювати Литовську культуру за кордоном досягненням концептуально орієнтованих довготермінових цілей.

1. Визначити культуру стратегічним напрямком розвитку держави, надавши культурній політиці пріоритету.

Креативні можливості Литовського суспільства будуть ключовим ресурсом його стійкості і конкурентоспроможності. Культура і креативність будуть передумовою демократії та самовираження вільної особистості. Креативність гарантує здатність суспільства охороняти і передавати традиції, здатність обновлювати свої інституції, впроваджувати інновації і адаптацію до нових обставин. Культура і мистецтво змалку виховує в людині ініціативність, самовираження, впевненість, синтетичне мислення і емоційну свідомість. Культура і мистецтво формує сприятливе середовище для творчості, виховує громадянську свідомість, толерантність, добрі суспільні стосунки, розвиток креативності на основі інтелектуальної власності і розвиток знань економіки. Мистецтво і культурна спадщина забезпечують публіку цінними зразками мистецтва, навчають їх цінувати, розвивають мистецьких смак, заохочують публіку до осмисленого стилю життя, розвивають її позитивні емоції і підвищують почуття вдоволення.

Зараз культура і мистецтво, а також орієнтовані на культуру аспекти економіки, суспільна згуртованість та стійке середовище не є пріоритетними ділянками державної політики. Про це свідчить фінансування культури з боку держави і муніципальних бюджетів, слабу роль культури у впровадженні між-секторальних ініціатив. Інституції недостатньо добре співпрацюють у розвитку освіти в культурні, креативних індустріях, дизайні гармонійного середовища, посиленні соціальної згуртованості. Культурна політика відділена від інших сфер життя.

Необхідно:

- 1) в розробці довготермінової стратегії Литви вважати культури стратегічним напрямом розвитку держави;
- 2) ув'язати культурну політику з іншими ділянками державної політики і розробити ефективну модель співпраці між інституціями. Надати Міністерству Культури більше влади у впровадженні між-секторальної політики разом з іншими міністерствами (освіти і культури, економіки і культури, середовища, міського розвитку і спадщини, фінансів і культури, соціальних і культурних справ, міжнародних зв'язків і культури).

2. Реформувати управління в культурі та демократизувати його шляхом розширення саморегуляції культури.

Протягом більш як 20 років публічні інституції у Литві швидко змінювались, але це мало вплинуло на адміністративну структуру Міністерства Культури, розвиток культурної політики і її здійснення. Нинішня структура Міністерства Культури не дає можливості оцінювати специфічні характеристики різних фахових ділянок, особливо у міждисциплінарній природі деяких з них, індивідуальних взаєминах з публікою та інших ділянках державної політики. Розвиток культурної політики і її здійснення

зараз неефективні, неспроможні надати адекватні відповіді на виклики часу і забезпечити безперервність і оновлення культурного процесу.

Успадкована Радянська модель з її інституційним типом забезпечення культури в Литві фундаментально не змінилась і не гарантує саморегуляції культури. Протистояння, що зростає між політикою державного культурного забезпечення і громадськими культурними інтересами не створила безпечного і здорового конкурентного середовища, яка б забезпечувало умови для культурних ініціатив, а навпаки, вона послабила впевненість в ролі держави у сприянні культурі, посіяла багато запитань щодо ефективності і прозорості роботи фондів, що здійснюють культурну політику.

Культурним процесам бракує аналізу і моніторингу, оцінки ефекту; тому вони керуються неефективно.

Необхідно:

- 1) зробити модель культурної політики демократичною, тобто відділити формулювання політики від впровадження, заснувавши Раду Культури подібно до Ради Науки;
- 2) оптимізувати мережу інституцій культури і модернізувати інфраструктуру культури так, щоб її фінансування було більш ефективним;
- 3) створити систему постійного моніторингу культурних процесів, аналітики, оцінки впливу і рамки стратегічного планування, заохочувати дослідження культурних процесів.

3. Поліпшити стан фінансування системи культури забезпечивши повернення в культуру грошей зароблених в секторі культури.

Наразі нема детальної економічної оцінки Литовської креативної праці, однак, статистичні дані свідчать про те, що Литовський креативний сектор налічує близько 5 відсотків валового внутрішнього продукту (надалі ВВП).

Це, у свою чергу, вказує на те, що поточне фінансування культури є неадекватним і несправедливим, оскільки фінансування культури не відповідає її доданій вартості.

Необхідно:

- 1) вважати державні бюджетні призначення в культуру довготерміновими інвестиціями в соціальну згуртованість країни і заснований на культурі економічний розвиток;
- 2) відкинути підхід до культури, як до залежної сфери і вважати державні бюджетні призначення в культуру довготерміновими інвестиціями;
- 3) створити методологію для підрахунку економічного внеску культури до ВВП;
- 4) намагатися, щоб на 2020 рік Держава інвестувала в культуру і креативну економіку суми адекватні внеску культури до національного прогресу та внеску цієї сфери до ВВП.

4. Забезпечити високий рівень захисту авторських та суміжних прав, підвищити рівень інтелектуального капіталу Литовських митців і конкурентоспроможність креативних індустрій заснованих на цьому капіталі.

Поточна культурна політика переважно націлена на підтримку існуючої інституціональної мережі. Особистість зайнята творчою роботою не є в Литві головним адресатом культурної політики, і відповідно, ефективні механізми для забезпечення сприятливих умов для професійної діяльності митців і захисту їх статусу у суспільстві розроблено ще не було. Дія системи охорона авторських та суміжних прав у Литві не гарантує адекватного захисту авторських та суміжних прав, не завжди запобігає нелегальне використання інтелектуальної власності, суспільство не вповні розуміє важливість захисту

авторських прав. Тільки у державі, де належний захист інтелектуальної власності гарантований, культура може процвітати, особи, що зайняті творчістю відчувати пошану і мотивацію до творчості, а представники креативних індустрій можуть безпечно інвестувати у розвиток мистецької роботи і конкурувати на глобальних ринках. Захист авторських та суміжних прав має стати фундаментом для цивілізованих відносин між митцями та суспільством, тільки тоді інтелектуальна власність стане конкурентним гарантом креативних індустрій у Литві. Отже, високий рівень захисту авторських та суміжних прав має бути забезпечений у Литві узгоджено з законодавством Європейського Союзу та міжнародними договорами підписаними Литовською Республікою.

Описані вище механізми і культурна обізнаність суспільства так само, як і творчі навички протягом усього життя заохочують до тривалої культивуваці і оновлення публічної творчості.

Креативність (творчість) є однією з найцінніших особистих якостей. Мистецтво у багатьох розуміннях збагачує життя особистості і суспільства; воно є суттєвою частиною загально культурних основ людства. Творча свобода є одним з фундаментальних прав особистості, а поширення мистецьких робіт є основою культурної різноманітності та відкритості. Креативність і інноваційність є факторами сучасного суспільства і національного прогресу, найбільш важливими ресурсами в культурній економії.

Глобалізація безпосередньо залежить від здатності Литовських креативних індустрій до конкуренції на світових ринках, до перемоги у цій конкуренції, від приходу нових інвестицій у різні галузі креативних індустрій. Отже, культурна політики не повинна ігнорувати міжнародні економічні взаємини.

Необхідно:

1) в культурній політиці присвятити значну увагу інтелектуальній власності, забезпечивши високий рівень захисту авторських та суміжних прав, що відповідав би вимогам законодавства Європейського Союзу і міжнародним угодам, підписаним Литовською Республікою, і сприяючи розвитку суспільства знання та нових технологій, розширити та розвинути захист авторських та суміжних прав, у той же час сприяти публічному доступу до авторських робіт у бібліотеках.

2) у підтримці творчості:

- створити відповідні умови для творчості професійних митців;
- підтримувати роботу професійних митців на основі цінних знань та творчих навичок;
- гарантувати належне поширення професійної творчості у Литві та за кордоном;
- посилити вплив мистецтва на суспільство створивши моделі культурної співпраці з іншими секторами;

3) при заохоченні до своєрідності мистецької творчості та незалежності культурної сфери:

- надавати пріоритет якості змісту;
- ефективно розвивати діяльність культурних інституцій орієнтованих на якість;

4) створити сприятливі умови для розвитку Литовських креативних індустрій вдома та успішної конкуренції за кордоном.

5. Розвинути культурну обізнаність і творчість протягом усього життя людини.

Розуміння культури і творчості як ресурсів робить очевидною важливість процесу участі особистості у активній творчості та участі в культурному

житті. Таким чином треба не тільки задовольняти культурні потреби суспільства, але й з раннього віку розвивати здатність особи брати участь у культурному житті, критично оцінювати, сприймати інформацію та творчо її використовувати. З іншого боку, при створенні сприятливих умов необхідно не тільки розвивати ці вміння, а ще й забезпечувати якомога ширший доступ до культури і її поширення у публічному інформаційному просторі.

Суспільство знання, так само як і суспільство творчості, потребує людей з сильною уявою, розвиненим критичним мисленням, інтуїцією, логікою та почуттям естетики. На додаток, молоді люди, які не відчувають зв'язку зі своїми культурними традиціями, ризикують втратити свою ідентичність з громадою, середовищем, нацією і навіть власну ідентичність.

Публічні бібліотеки дозволяють людям розвивати перспективи багатозначного і щасливішого життя, допомагають поновлювати знання, насолоджуватися літературою, знайомитись з історією та інноваціями, шукати кращу кар'єру, інтегруватися у громаду, приймати незалежні рішення і брати участь у громадському житті. Бібліотека це фундаментальна інституція освіченого і творчого суспільства, яка забезпечує членів цього суспільства вільним доступом до розмаїття наукових та мистецьких робіт та нових інформаційних технологій і працює як протипада комерційним продуктам та пропаганді цінностей споживацького суспільства. Бібліотеки розширюють і доповнюють роботу шкіл та освітньої системи.

Школи, бібліотеки, музеї та інші елементи освіти, що триває протягом цілого життя, які оточують кожну особу в Литві, мають забезпечити можливості розкриття особистості і участі в культурному житті, поглиблення знань культури, розвиток творчості та її застосування у побуті. Культура і освіта, що доповнюють одна одну, створюють сприятливі умови для довічної освіти

і розвитку різносторонньої, творчої особистості, здатної до успішної адаптації в умовах постійних змін.

Одні з головних функцій інституцій культури і мистецтва полягають у поширенні культури, створенні привабливого середовища, що забезпечує радість знання, культурній освіті суспільства, розвитку самовпевненості Литовського населення, поширенні почуття гордості за культурну спадщину країни і живі традиції етнічної культури та творчості.

Необхідно:

- 1) організувати по усій країні комплексну і високоякісну офіційну і неофіційну мистецьку освіту;
- 2) офірувати культурній освіті важливе місце у офіційній системі освіти і заохочувати творчість в усіх освітніх програмах;
- 3) постійно готувати високоякісних культурних і мистецьких освітян, рівно як і професійних менеджерів культури;
- 4) збирати і документувати мистецькі роботи країни, забезпечивши до них доступ і сприяти їх поширенню;
- 5) розвивати публічну культурну освіту і творчість і зобов'язати кожен культурний проект підтриманий державою мати також і обов'язкову освітню складову;
- 6) сприяти дитячій і молодіжній культурі;
- 7) розширювати публічну культурну освіту у мас-медіа;
- 8) зробити публічний простір і спільне культурне поле більш сприятливим для литовських навчань/досліджень.

6. Сформувати загальну політику всебічного захисту спадщини

Культурна спадщина – це інтегральна частина ідентичності країни і її громадян, один з найважливіших гарантів державної національної безпеки. Культурна спадщина в широкому сенсі розуміється як матеріальна, що включає рухому і нерухому власність, та нематеріальна, сутність якої у традиціях, знаннях і здібностях, що передаються від одного покоління до іншого, і культурний історичний ландшафт, що віддзеркалює співіснування людини з оточенням. Збереження спадщини і врахування потреб сучасного суспільства, наукові дослідження, виявлення і оцінка спадщини, її доступність, ідентифікація важливих елементів Литовської спадщини за кордоном – усе це являє собою інтегральну частину національної культурної політики. Така політика забезпечує національні культурні цінності, безпеку, мобілізує суспільство, гарантує його спільні цінності, спільну ідентичність, особливості ідентифікації, визначає умови сучасного життя і заохочує творчість. Спадщина є важливою, такою, що генерує додану вартість, частиною економіки, і з якою треба поводитись і якою треба користуватися консервуючи усі цінності спадщини і залишаючи непорушними права на неї майбутніх поколінь.

Захист спадщини, що базується на цілісному захисті навколишнього середовища, соціальній інтеграції та принципах превентивного захисту спадщини, має допомогти захищати матеріальну спадщину і належним чином передавати наступним поколінням традиції, способи самовираження, цінності, і ставати гарантом гармонійного середовища і поступового розвитку.

Необхідно:

- 1) розвивати фундаментальні та прикладні дослідження матеріального та нематеріального культурної спадщини за допомогою інтеграції спадщини, потенціалу інституцій науки та досліджень;

- 2) проводити комплексний аналіз цієї системи і оцінюючи дієвість і ефективність показників захисту культурної спадщини, реформувати принципи фінансування сектору матеріальної та нематеріальної спадщини і покращити її законодавчі умови;
- 3) належним чином зберігати, поводитись (охороняти, відновлювати, використовувати усі необхідні заходи) і користуватися спадщиною оберігаючи її для майбутніх поколінь;
- 4) сприяти участі громадськості у процесі захисті спадщини і гарантувати належне поширення інформації про спадщину.

7. Забезпечити сталий розвиток Литви комбінуючи цілі захисту довкілля і спадщини з розвитком міст та просторового планування.

Сталий розвиток Литви розуміється надто вузько і не створює необхідні умови для міського розвитку і просторового планування узгоджено з цілями захисту спадщини і середовища. Сталий розвиток в Литві вимагає раціонального і добре організованого діалогу між професіоналами зі спадщини, захисту довкілля і міського дизайну. Тому необхідно підвищити роль культури і освіти у політиці сталого розвитку Литви.

8. Поліпшити доступ до культури по усій території Литви.

Культурний розрив між міськими та сільськими районами, який ще зростає, зменшує цінність Литовської культури, не забезпечує якості життя, посилює соціальні вилучення. Різні рівні доступу до культури та культурної активності населення безпосередньо спричиняють нестачу соціальної згуртованості і нерівномірність рівнів якості життя. Відповідно, рівномірне поширення культури і її доступність по усій території країни, мережевий тип розвитку культури є важливою передумовою якості життя в усій країні.

Добробут сучасної людини залежить від її здатності розуміти процеси та адаптуватися до змін нового життя. Одна з принципових цілей культури є створення, виховання, інтерпретація та збереження символів, які надають життю зміст. Освіта і культура розвивають зміст людського життя, сферу смислів, сюжети, образи та звуки, без яких людське життя було б жалюгідним, безглуздим і похмурим. Культура формує і збагачує людську особистість. Цілеспрямовано розроблена і впроваджена культурна політика підвищує добробут і стимулює зміст *joie de vivre* Литовського народу.

Освіта та культура сприяють розвитку сенсу людського життя, сфери смислів, сюжетів, образів та звуків, без яких життя людини було б жалюгідним, безглуздим і похмурим. Культура формує і збагачує людську особистість. Цілеспрямовано розроблена і впроваджена культурна політика підвищує добробут і стимулює почуття *joie de vivre* – радості життя – Литовського народу.

Поліпшенням якості життя та змінами набору цінностей Литовського народу, культура робить країну більш привабливою, розвиває в народі культурне свідомість.

Необхідно:

- 1) розробити спільну економічну та культурну політику та впровадити їх у регіонах після підготовки регіональних програм культурного розвитку, що адмініструються Радою Культури;
- 2) прискорити гладке поширення культури і креативності у регіонах, тобто, поліпшити доступ до культури, розширити різноманітність сучасних культурних форм та посилити культурні вимоги через освіту;
- 3) заохочувати у регіонах розвиток економіки заснований на культурі, посилювати регіональні ідентичності і творчо їх використовувати;

- 4) створити сприятливі умови для художнього висловлювання місцевих громад, заохочувати культурне життя і нові форми людського спілкування та розвивати їх соціальну та громадську вправність;
- 5) створити правильні умови для розвитку творчості та інновації у регіонах;
- 6) сприяти розвиткові усіх видів мистецтва та жанрів аматорського мистецтва як засобу для захисту національної культурної спадщини, розвитку пісенних фестивалів та регіональних культурних традицій, намагаючись залучити якомога більше громад, груп, особистостей.

9. Розширити культурний простір Литви об'єднанням представників Литви усього світу.

Конституція Республіки Литви втілює вроджене право людини і Нації на життя та вільну творчість на землі їх батьків і дідів – в незалежній Литовській державі. Двадцять років тому, у пошуках свободи людини і нації на незалежне життя, народ Литви мирно перезаснував Литовську Державу. Необхідність реформи культурної політики, що стала очевидною на перших з'їздах Литовської культури, була невід'ємною від духовного відродження Литви на основі етнічної ідентичності нації, що звільнилась від багаторічного пригнічення, її древніх культурних литовських традиції, осердя культурної, духовної та моральної національної ідентичності.

Однак велика хвиля еміграції разом із успішною інтеграцією до Європейського Союзу показує ослаблену культурну спорідненість Литовського народу, ослаблену належність Литовському культурному простору, зростаюче бажання скористатися своєю свободою пересування і пошуком особистих матеріальних переваг, нового досвіду. Еміграція також побічно свідчить про зменшений престиж Литовської культури і знижену мотивацію до ідентифікації себе з культурою Литви. Мобільність людини,

що стала глобальним феноменом ставить перед Литовською культурною політикою нові виклики, заохочує до зміни ставлення по відношенню до ідентичностей суспільства, громад та осіб, що їх представляють та інтерпретації концепту Литовського характеру інакше – змінивши розуміння ідентичності в залежності від певної території на динамічну, мережеву ідентичність, відкритую до процесів сучасного суспільства. Відповідно, культурна політика має пов'язуватися не тільки з теперішньою територією Литви, але й цілою мережею еміграції шляхом створення та підтримки Литовського культурного простору, що їх усіх об'єднує.

Необхідно:

- 1) забезпечувати життєздатність Литовської мови;
- 2) асоціювати культурну політику не тільки з територією Литви, але також враховувати і всю емігрантську мережу, відповідно до можливостей надати емігрантам змогу створювати і поширювати результати культурної праці і задовольняти культурні потреби;
- 3) створювати для мігрантів в Литву сприятливі умови участі в культурному процесі;
- 4) дбати Литовську культурну спадщину за кордоном.

10. Поширювати Литовську культуру за кордоном досягненням концептуально орієнтованих довготермінових цілей.

Поточне поширення Литовської культури за кордоном є фрагментарним; воно не має чітких напрямків і цілей для забезпечення координованого, базованого на пріоритетах, орієнтованого на результати поширення Литовської культури.

Міжкультурний діалог демонструє політичну, економічну стабільність країни, дозволяє дізнатися про цінності мешканців, стиль життя, креативність

і грамотність, поширює обмін ідеями і інформацією і розвиває розуміння унікальності інших культур. Безпосередній культурний обмін і співпраця посилює взаєморозуміння, відкритість, впевненість у країні та її народі.

Цільове поширення Литовської культури за кордоном має на увазі досягнення бажаних довготермінових результатів: розвиток відкритості культури, посилення політичних та економічних взаємин і поліпшить образ Литви.

Необхідно:

- 1) сформулювати чіткі довготермінові напрямки поширення культури за кордоном;
- 2) створити систему ефективної взаємодії у поширенні культури за кордоном;
- 3) оживляти міжнародну співпрацю мистецьких і культурних інституцій, дозволивши їм продовжувати розвиватися;
- 4) розширювати, моніторити і поновлювати зв'язки Литовської культурної політики з Європейською і світовою культурними політиками.

11. Ключові принципи

У ході розвитку Литовської культури необхідно:

- 1) підготувати довготермінову стратегію розвитку держави;
- 2) передбачити підготовку програми культурних заходів в перспективі Структурної Підтримки Литви з боку ЄС у 2014-2030;
- 3) розробити ефективну модель між-інституційної взаємодії;
- 4) накреслити законодавство, необхідне для заснування Ради Культури до 1 січня 2012;
- 5) накреслити законодавство, що заохочує сприяння культурі;

- 6) вдосконалити модель системи захисту авторських і суміжних прав з метою підвищити прибутки від власників авторських і суміжних прав сягнуть середньої величини по ЄС;
- 7) в участі публіки у культурних подіях досягти середнього рівня по ЄС до 2015;
- 8) накреслити Стратегію Захисту Національної Культурної Спадщини;
- 9) підготувати до 1 грудня 2011 регіональні програми розвитку культури;
- 10) у співпраці з Міністерством Освіти і Науки розробити програму регіональної освіти в культурі та зайнятості дорослих в культурі;
- 11) накреслити програму розвитку культурних індустрій для регіонів;
- 12) створити модель включення емігрантів в модель Литовського культурного процесу і покращити законодавчі рамки;
- 13) започаткувати програми захисту та спостереження за Литовською культурною спадщиною за кордоном;
- 14) сформулювати чіткі довготермінові напрямки і систему координації поширення Литовської культури за кордоном;
- 15) накреслити інші законодавчі акти, необхідні для виконання Директив Розвитку Культурної Політики Литви.

12. Впровадження Директив Розвитку Культурної Політики Литви

1. Уряд Республіки Литва на основі цих Директив і у співпраці з громадським сектором, готує план заходів впровадження Директив розвитку культурної політики Литви на основі фінансових зобов'язань Держави, а саме, довготермінового фінансування культури, плану інвестицій в культурі, проекту підвищення та асигнувань приватного капіталу та Європейських Структурних Фондів у Литовській культуру.

2. Уряд Республіки Литва, виходячи з Директив розвитку культурної політики Литви і з метою культурного розвитку, координує виконання, здійснює моніторинг виконання плану і, де це доречно, забезпечує пропозиції до вдосконалення.

3. Сейм Республіки Литва здійснює загальний моніторинг плану дій по впровадженню Директив розвитку культурної політики Литви. Міністр культури Республіки Литва до 1 березня кожного року подає Сейму Республіки Литва звіт про впровадження плану дій Директив розвитку культурної політики Литви.